

Statul de Drept

Un ghid pentru politicieni

**RAOUL
WALLENBERG
INSTITUTE**

OF HUMAN RIGHTS AND HUMANITARIAN LAW

Copyright ©

Institutul Raoul Wallenberg pentru Drepturile Omului și Drept Umanitar și
Institutul de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului 2012

ISBN: 978-91-86910-95-2

Această publicație este difuzată cu condiția de a nu fi împrumutată, vândută sau închiriată în scop comercial, și de a fi difuzată numai cu consimțământul dat în prealabil de către editor, și de a nu fi difuzată sub altă copertă decât cea în care a fost publicată sau într-o condiție similară, această condiție aplicându-se și edițiilor ulterioare.

Ghidul poate fi tradus și în alte limbi cu aprobarea editurii, cu condiția ca Prefața să fie inclusă, iar traducerea să reprezinte textul cât mai corect. Traducătorii la nivel național sunt încurajați să traducă această lucrare pro-bono. Editorii vor fi recunoscători pentru o copie a traducerii realizate, într-un format care poate fi postat pe site-ul web al acestora.

Publicat de către:

**Institutul Raoul Wallenberg pentru
Drepturile Omului și Drept Umanitar**

Stora Gråbrödersgatan 17 B

Cod poștal: 1155

SE-221 05 Lund

Suedia

Telefon: +46 46 222 12 00

Fax: +46 46 222 12 22

E-mail: rolf.ring@rwi.lu.se

www.rwi.lu.se

Institutul de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului (Hiil)

Anna van Saksenlaan 51

Cod poștal: 93033

2509 AA The Hague

Olanda

Telefon: +31 70 349 4405

Fax: +31 70 349 4400

E-mail: info@hiil.org

www.hiil.org

Coperta: Publimarket B.V., Olanda

Traducere pro bono realizată de Roxana Stoleru, cu sprijinul Ambasadei
României la Stockholm

Statul de drept

Un ghid pentru politicieni

Prefață	4
1 INTRODUCERE	5
2 STATUL DE DREPT LA NIVEL NAȚIONAL	6
2.1 Definiția statului de drept la nivel național	6
2.1.1 Ce este statul de drept?	6
2.1.2 Statul de drept și responsabilitatea politicienilor	8
2.1.3 Trei elemente constitutive ale statului de drept: legalitate, democrație și drepturile omului	9
2.2 Cerințele statului de drept la nivel național	10
2.2.1 Constituționalitate	10
2.2.2 Publicitate, claritate, non-retroactivitate și stabilitate	11
2.2.3 O responsabilitate aparte a parlamentelor	12
2.2.4 Caracter discreționar	13
2.2.5 Separarea puterilor în stat	14
2.2.6 Sistemul de justiție	15
2.2.7 Alternative de soluționare a disputelor	18
2.2.8 Alți factori de decizie	19
2.2.9 Aplicare adecvată	20
2.2.10 Precauții	20
2.3 De ce este statul de drept indispensabil la nivel național?	22
2.3.1 Limitarea exercitării puterii	22
2.3.2 Certitudine juridică și libertate	23
2.3.3 Tratatment egal	24
3 DREPTUL INTERNAȚIONAL	24
3.1 Definiția dreptului internațional	24
3.2 Cerințele dreptului internațional	26
3.2.1 Dreptul internațional trebuie să fie făcut public, să fie accesibil, clar și prospectiv	26
3.2.2 Un sistem judiciar independent și imparțial	28
3.2.3 Aplicare adecvată	30
3.3 De ce este dreptul internațional indispensabil?	31
4. INTERDEPENDENȚA DINTRE STATUL DE DREPT LA NIVEL NAȚIONAL ȘI DREPTUL INTERNAȚIONAL	32
4.1 Conexiunea dintre cele două niveluri	32
4.2 De ce depinde statul de drept național de dreptul internațional	34
4.3 De ce depinde dreptul internațional de statul de drept la nivel național	38
5 REFERINȚE DE CONTINUARE A LECTURII	41

PREFAȚĂ

Scopul acestui ghid este de a furniza o orientare politicienilor în ceea ce privește elementele de bază ale statului de drept.

Ghidul a fost inspirat de discuțiile din cadrul Consiliului de InterAcțiune al Foștilor Șefi de Stat și de Guvern. Procesul pregătirii acestui material a fost inițiat și supervizat de către Institutul Raoul Wallenberg pentru Drepturile Omului și Drept Umanitar, precum și de către Institutul de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului (HiIL) din Olanda.

Primul proiect al Ghidului a fost elaborat de către dr. Ronald Janse, șef al programului privind statul de drept, HiIL, în timpul stagiului "Henry G. Schermers" în cadrul Institutului Olandez pentru Studii Avansate în Științele Umane și Sociale. În continuare, activitatea a fost efectuată în cadrul celor două instituții coordonatoare. Materialul a fost revizuit apoi de către membri ai Consiliului de InterAcțiune și reprezentanți ai Uniunii Inter-Parlamentare (UIP). Comentarii valoroase au fost primite și din partea experților individuali. Revizuirea finală a fost efectuată de către dr. Hans Corell, Președinte al Consiliului de Administratori al Institutului Raoul Wallenberg și fost Consilier Juridic, ONU.

Un principiu de bază în pregătirea acestui Ghid a fost că trebuie să aibă o dimensiune cât mai redusă cu putință pentru a putea fi citit de către politicieni ocupați, la diferite niveluri. Dar ar trebui să fie util, de asemenea, și altor persoane de decizie și de elaborare a politicilor, jurnaliștilor, precum și celor care au nevoie de o orientare asupra subiectului. Ghidul ar trebui să fie facil ca traducere și publicare în alte limbi. Acesta este, de altfel, și motivul pentru care nu există ilustrații grafice sau imagini în acest ghid.

Limba originală a Ghidului este limba engleză. Ghidul poate fi însă tradus într-o altă limbă cu permisiunea Institutelor autoare, cu condiția de a include această Prefață și ca materialul să reprezinte o transpunere adecvată și corectă a textului. Textul original este disponibil pe site-urile web ale Institutelor coordonatoare, pe care vor fi publicate și traducерile.

Lund și Haga, august 2012

Institutul Raoul Wallenberg
pentru Drepturile Omului
și Drept Umanitar

Marie Tuma
Director

Institutul de la Haga pentru
Internaționalizarea Dreptului

Sam Muller
Director

1 INTRODUCERE

Statul de drept a devenit un ideal și o aspirație globală. Este susținut de către persoane, guverne și organizații din întreaga lume. Este considerat, pe scară largă, fundamentul sistemelor naționale politice și juridice. Este, de asemenea, recunoscut din ce în ce mai mult ca fiind componenta fundamentală a relațiilor internaționale.

În Documentul Summit-ului Mondial din 2005, șefii de stat și de guvern din întreaga lume au fost de acord să recunoască necesitatea aderării universale la statul de drept și a implementării acestuia, atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Un an mai târziu, Adunarea Generală ONU a adoptat o rezoluție cu privire la statul de drept la nivel național și internațional și a continuat să facă acest lucru și în sesiunile anuale ulterioare.

În anul 2010, Adunarea Generală a decis să convoace o reuniune la nivel înalt a Adunării privind statul de drept la nivel național și internațional, în timpul segmentului la nivel înalt al celei de-a 67-a sesiuni, în 2012.

Scopul acestui Ghid este de a explica fundamentele statului de drept la ambele niveluri. Ghidul explică, de asemenea, faptul că statul de drept la nivel național depinde în parte de dreptul internațional, și viceversa.

Originea acestui Ghid este o discuție între membrii Consiliului de InterAcțiune al Foștilor Șefi de Stat și de Guvern din iunie 2008. În comunicatul final de la cea de-a 26-a Sesiune Plenară Anuală a Consiliului, organizată la Stockholm, Suedia, în zilele de 25-27 iunie 2008, aceștia s-au referit, printre altele, și la "Restaurarea Dreptului Internațional".

Așa cum apare și în pagina sa de web, Consiliul de InterAcțiune a fost creat în 1893 ca o organizație internațională independentă pentru a mobiliza experiența, energia și contactele internaționale ale unui grup de oameni de stat care au deținut cele mai înalte funcții în țara lor. Membrii Consiliului elaborează în comun recomandări și soluții practice pentru problemele politice, economice și sociale cu care se confruntă umanitatea.

În timpul pregătirii Comunicatului din 2008, s-a constatat că este necesară conștientizarea de către politicieni a aspectelor fundamentale ale dreptului internațional și a ceea ce înseamnă statul de drept.

Ideea s-a dezvoltat, ulterior, în continuare, în cadrul Institutului Raoul Wallenberg pentru Drepturile Omului și Drept Umanitar și al Institutului de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului (HiiL). A fost discutată și în întâlnirile organizate de Proiectul Mondial pentru Justiție. În acest context, cititorii Ghidului vor fi poate interesați să vadă cum este evaluat statul de care aparțin în Indexul Statului de Drept menționat la final.

Uniunea Inter-Parlamentară (UIP) - organizația internațională a Parlamentelor, înființată în 1889 - s-a angajat și ea în proces. UIP reprezintă

punctul de convergență pentru dialogul parlamentar mondial și activează pentru pace și cooperare între oameni și pentru stabilirea fermă a democrației reprezentative. Unul din obiectivele UIP este de a contribui la cunoașterea mai bună a activității instituțiilor reprezentative și la întărirea și dezvoltarea căilor lor de acțiune.

După cum s-a arătat și în prefață, reprezentanții acestor instituții au fost implicați activ în pregătirea acestui Ghid.

Există, bineînțeles, o literatură extensivă disponibilă cu privire la acest subiect. S-a simțit totuși nevoia de creare a unei priviri de ansamblu scurte, astfel încât politicienii ocupați să aibă posibilitatea să se orienteze singuri în domeniu, cu un accent special asupra rolului lor și a modului în care ar putea contribui la consolidarea statului de drept.

Institutele autoare sunt conștiente, pe deplin, de faptul că acest conținut al Ghidului poate fi văzut ca reflectând doar o parte din sistemele juridice din lume. Dar speranța lor este aceea că prezentul conținut va fi oricum util tuturor celor interesați. În acest context, se acordă o atenție specială referirilor făcute la materialele produse de UIP.

Un alt aspect este acela că prezentul Ghid poate fi considerat ca fiind concentrat mai mult pe politicieni de la nivel central, în timp ce se acordă o atenție mai redusă numeroșilor lor colegi aflați la nivel local și regional în cadrul statelor. Într-un fel, acest lucru este inevitabil. Institutele speră că acest Ghid va fi util inclusiv celor care desfășoară o activitate importantă la acele niveluri.

2 STATUL DE DREPT LA NIVEL NAȚIONAL

2.1 Definiția statului de drept la nivel național

2.1.1 Ce este statul de drept?

În esență, statul de drept înseamnă că cetățenii și cei care îi guvernează ar trebui să respecte legea.

Această definiție simplă are nevoie de anumite clarificări. Căror tipuri de probleme li se aplică statul de drept? La ce se referă cuvântul lege? Statul de drept se aplică relației dintre autoritățile naționale (guvernele și alte componente ale executivului la diferite niveluri și sistemul judiciar) și cetățeni, rezidenți sau alți actori privați, cum ar fi asociațiile și companiile. Cu titlu de exemplu, este vorba despre cum ar trebui făcute legile, cum trebuie tratați suspectii de infracțiuni sau cum ar trebui stabilite și colectate impozitele.

Statul de drept se aplică, totodată, și relațiilor dintre actorii privați din societate. Este relevant în materie de cumpărare sau vânzare de bunuri (de la un telefon mobil la o mașină), dreptul la compensație pentru o

daună produsă într-un accident de trafic sau relații familiale, cum ar fi căsătoria, divorțul sau moștenirea. Se referă, de asemenea, la probleme ce țin, de exemplu, de dreptul de cultivare, cumpărare sau vânzare a unui teren.

Pe scurt, statul de drept este relevant deopotrivă pentru relațiile dintre cei guvernați și cei care guvernează și pentru relațiile dintre entitățile private, fie ele persoane fizice, fie juridice, cum sunt asociațiile și companiile. Merită subliniată această idee, deoarece unii argumentează că statul de drept se referă exclusiv la limitarea exercitării puterii guvernamentale. Ceea ce nu este corect.

Acestea fiind spuse, există o diferență semnificativă la nivelul domeniului ocupat de statul de drept în relațiile la care ne-am referit. Există opinii diferite cu privire la măsura în care legea ar trebui să pătrundă în societate. Așa-numitele state sociale au tendința de a favoriza reglementarea extensivă de către guvern a domeniilor economic și social, în timp ce statele cu o abordare mai liberală a economiei văd un rol mai modest pentru guvern.

În același timp, ar trebui să fie clar acum că obiectivul unui stat nu poate fi numai să asigure "lege și ordine" și nimic altceva. Faptul că statul de drept este intim legat de respectarea drepturilor omului implică și necesitatea asumării de către stat a unor funcții sociale. Acest lucru înseamnă că statul de drept cere ca statele să legisleze și să reglementeze și anumite relații sociale, inclusiv în domeniul economic. Este însă evident că nivelul de reglementare diferă de la un stat la altul, depinzând, în parte, de nivelul încrederii de care se bucură guvernul în rândul populației.

În unele țări, multe relații sociale sunt reglementate în detaliu, în timp ce în alte societăți legea joacă un rol limitat, poate chiar marginal. Dar, chiar și statele cu nivel ridicat de reglementare recunosc că nu este nici posibil, nici dezirabil ca legea să reglementeze orice se petrece între oameni în societate. Alte tipuri de norme sunt adesea mai potrivite, de exemplu normele religioase, normele bunei vecinătăți sau normele mediului de afaceri. Pe scurt, statul de drept nu este relevant pentru toate relațiile dintre cetățeni sau alți actori privați.

Dar statul de drept este întotdeauna un etalon, atunci când este vorba de exercitarea puterii guvernamentale. Nu există excepții de la această regulă.

În primul rând, oricând un oficial exercită puterea, el sau ea trebuie să dețină o autoritate legală pentru asta. De exemplu, dacă un oficial dorește să percheziționeze o casă, este obligat să posede autoritatea legală corespunzătoare. Aceasta înseamnă că legea determină cine are dreptul să exercite o anumită putere și în ce circumstanțe.

În al doilea rând, când este exercită puterea, autoritățile trebuie să respecte legea. De exemplu, când se face o arestare, autoritatea este, în multe jurisdicții, obligată legal să prezinte un mandat și să informeze persoana în cauză asupra motivelor arestării. Anchetatorul trebuie să-l informeze pe suspect că orice afirmație pe care o face poate fi și va fi folosită împotriva sa la judecată.

Legea determină cum va fi exercitată puterea. Acest lucru poate fi definit și ca "reguli de procedură", create, în acest caz, pentru a proteja drepturile indivizilor, pentru a-i proteja împotriva plasării în închisoare fără formularea de acuzații și a garanta că oamenii au acces la avocați dacă sunt arestați sau acuzați.

În concluzie, statul de drept supune exercitarea puterii controlului legii, și este, de asemenea, relevant pentru relațiile dintre indivizi și entități private.

2.1.2 Statul de drept și responsabilitatea politicienilor

Pentru cetățeanul de rând, este extrem de important, din motive ce vor fi explicate imediat, ca exercitarea puterii politice să fie supusă legii. Nu este, în mod clar, un lucru bun când guvernul acționează cum dorește, ca într-o dictatură. Este important ca propriul comportament și cel al celorlalți cetățeni să fie supuse legii, deoarece legea facilitează un mediu stabil și previzibil, care permite un spectru larg de consecințe, de la securitatea personală a indivizilor, până la libertatea acestora de a se angaja în tranzacții de afaceri, în condiții de siguranță.

Dar statul de drept nu cere ca toate comportamentele cetățenilor, nici măcar majoritatea, să fie supuse mai multor legi și reglementări juridice. Dimpotrivă, cetățenii se opun, adesea, în mod justificat, ca prea mult din comportamentul lor să fie supus legilor și reglementărilor. Mai multe legi pot însemna mai puțină libertate de acțiune.

Pe de altă parte, politicianul, ca decident asupra politicilor, ar putea fi nevoit să adopte o poziție diferită. Există situații în care lipsa unei legi constituie un defect, o slăbiciune, un pericol, o stare de fapt nedorită din perspectiva statului de drept. Cei care exercită puterea nu ar trebui să prescrie penalități sau sancțiuni celorlalți, fără a fi ghidați de reguli juridice clare. Totodată, nu ar trebui să poată distribui beneficii sau să acorde favoruri fără o autoritate legală și fără a fi ghidați de reguli juridice.

Un politician ar trebui să fie vigilent, totodată, ca alți decidenți și oficiali să nu aibă libertatea de a-și exercita puterea în mod discreționar. Pe scurt, ca autor de politici, un politician nu ar trebui să fie în favoarea ideii de a avea libertatea de a proceda după bunul plac, ci să fie mulțumit să fie, în întregime, legat și constrâns de lege. Un politician ar trebui să aibă în vedere un sistem în care exercitarea autorității să fie în concordanță cu legea.

Așadar, în ceea ce privește exercitarea puterii politice, politicienii, oricare ar fi poziția lor în sistemul politic, ar trebui să nu permită autorităților, nicidecum să-și permită ei înșiși, să opereze în afara legii, prin exercitarea unei puteri care nu le este atribuită sau prin utilizarea puterii într-un mod contrar legii.

Toate acestea sunt relevante în special pentru politicienii din cadrul executivului. În acest domeniu tentația de ocolire a legii pentru a rezolva problemele mai repede, fără limitări procedurale și de substanță împovărătoare, este cea mai mare.

Politicienii din sfera legislativă trebuie să țină cont întotdeauna de faptul că exercitarea puterii este limitată suficient de lege. Dacă aceștia descoperă că legea acordă prea multă putere discreționară, trebuie să facă modificările aferente legislației existente. Recent, legislația anti-teroristă s-a dovedit a fi o zonă în care pericolul unor definiții prea largi este mare, iar drepturile fundamentale sunt afectate cu ușurință.

Responsabilitatea unui politician, indiferent de poziția pe care o are, este de a asigura că puterea guvernamentală se supune legii și este exercitată conform legii.

2.1.3 Trei elemente constitutive ale statului de drept: legalitate, democrație și drepturile omului

O întrebare esențială care trebuie pusă cu privire la definirea statului de drept este: ce înseamnă, exact, cuvântul lege în accepțiunea statului de drept? Pot fi distinse trei aspecte.

Primul este acela că statul de drept presupune că legile sunt reguli care posedă un set de caracteristici formale. Aceste caracteristici sunt denumite formale deoarece nu precizează nimic despre conținutul sau substanța legilor. Un exemplu de caracteristică formală este că un decret conține anumite trăsături care demonstrează că este o parte din legislație, care este publicată într-o gazetă națională juridică, iar calitatea redactării decretului asigură că cei cărora li se adresează îl pot înțelege.

Al doilea aspect privește modul în care sunt create legile. Există, în mare, două opțiuni. Legile pot fi create de către persoane care au fost alese prin vot și sunt responsabile față de alegători sau de persoane care nu au fost alese. Acest lucru se poate întâmpla democratic sau într-un sistem în care nu există democrație. Se subînțelege că statul de drept poate fi realizat pe deplin numai într-un sistem politic democratic.

Ar trebui, totuși, notat că nu toate legile dintr-un stat sunt emise de parlament sau alt corp ales. Puterea legislativă poate fi delegată și altor corpuri, în special agenții locale și regionale. Iar în unele sisteme democratice pot exista, de asemenea, reprezentanți în parlament care nu au fost aleși prin vot. Principalul este că cei cărora li se încredințează puterea legislativă se supun legii și controlului constituțional aferent.

Aceasta nu înseamnă o negare a faptului că unele caracteristici formale ale statului de drept pot fi realizate, într-o măsură oarecare, și în unele sisteme politice ne-democratice. În aceste sisteme, politicienii pot exercita puterea prin lege, dar nu se supun, de obicei, ei înșiși legilor. Aceste sisteme sunt caracterizate de guvernarea prin lege și nu de guvernarea legii, adică statul de drept.

Al treilea aspect se referă la conținutul legii. Aici, elementul esențial este că statul de drept implică respect pentru drepturile omului. Această afirmație este adevărată mai ales cu privire la drepturile civile și politice. Este greu de imaginat, de exemplu, cum poate exista statul de drept fără respectul cuvenit drepturilor de liberă exprimare și asociere. Dar și alte drepturi ale omului au un rol aici, cum ar fi drepturile economice, sociale și culturale.

În acest Ghid, ultimele două aspecte ale statului de drept - democrație și drepturile omului - vor fi abordate în contextul potrivit mai jos, din moment ce reprezintă subiecte semnificative separate. În continuare, Ghidul va pune accent pe aspectele specifice ale statului de drept.

Aceasta nu înseamnă că se poate pierde din vedere cerința că legea trebuie să fie legitimă, în sensul că legiuitorul competent trebuie să beneficieze de încrederea cetățenilor. În fapt, această încredere poate fi stabilită doar printr-un proces democratic, în particular de către o adunare națională sau un parlament ales prin vot secret.

2.2 Cerințele statului de drept la nivel național

2.2.1 Constituționalitate

O cerință de bază a statului de drept poate fi etichetată drept constituționalitate. În esență, aceasta înseamnă că trebuie să existe un corp de legi fundamentale într-un sistem juridic, care să definească puterile executivă, legislativă și judecătorească ale statului. Legile fundamentale trebuie să stabilească care dintre instituțiile statului sunt responsabile pentru exercitarea acestor puteri și cum ar trebui exercitate acestea, atât între instituții, cât și față de cetățeni și alte entități private.

Cel mai important, această legislație trebuie să definească în termeni generali care sunt limitele exercitării diferitelor puteri. Cu alte cuvinte, constituția trebuie să furnizeze structura de bază și regulile sistemului juridic și să precizeze cine este îndreptățit să exercite care puteri și cum. În lipsa unui astfel de cadru legal de bază, nu este posibilă măsurarea, cu acuratețe rezonabilă, a fidelității guvernului față de statul de drept.

Acest set de legi de bază este, de multe ori, expus într-un document formal scris, care are menirea de a fi un rezumat cuprinzător al legilor de bază și poartă denumirea de "constituție".

În mod regretabil, există state cu constituții scrise care nu reflectă deloc maniera în care este exercitată puterea și care nu îndeplinesc cerințele unui asemenea cadru. În state de acest gen, constituțiile nu sunt altceva decât o fațadă.

Trebuie de asemenea știut că există și state cu constituție nescrisă. Sunt unele țări (de exemplu, Israel) unde există o combinație de diverse legi și documente de natură constituțională. Astfel de sisteme pot coexista cu o constituție scrisă. Se înțelege de la sine că politicienii au obligația să se familiarizeze cu constituția statului lor. În unele state se organizează seminarii de pregătire pentru noii parlamentari.

2.2.2 Publicitate, claritate, non-retroactivitate și stabilitate

Este evident că reglementările pot să ghideze conduita doar dacă oamenii cărora li se adresează sunt conștienți de existența lor. De aceea legile trebuie promulgate, adică făcute publice.

Mai mult, legile trebuie să fie suficient de clare, deoarece oamenii nu pot respecta legile dacă nu le înțeleg.

Este important, de asemenea, ca legile să fie aplicate prospectiv, și nu retroactiv. Acest principiu de aplicare non-retroactivă a legilor este important mai ales în dreptul penal. Acesta este motivul pentru care principiul este consacrat în Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948). Articolul 11, paragraful 2 din Declarație arată că "Nimeni nu ar trebui să fie considerat vinovat de un delict penal pe baza unui act sau omisiuni care nu constituia un delict penal, în legea națională și internațională, la momentul în care a fost înfăptuit ...". Convențiile internaționale și regionale ale drepturilor omului au reafirmat ulterior acest drept fundamental.

Există, totuși, o excepție importantă de la această regulă, respectiv responsabilitatea pentru anumite delictе internaționale. Aceasta rezultă din Articolul 15, paragraful 2, al Convenției internaționale cu privire la drepturile civile și politice, care arată: „ Nici un termen din acest Articol nu va prejudicia procesul și pedepsirea unei persoane, pentru orice acțiune sau omisiune care, la momentul comiterii, reprezenta un delict conform principiilor generale ale dreptului recunoscute de comunitatea națiunilor”. Alte tratate ale drepturilor omului au dispoziții similare. Jurisdicția Curții Penale Internaționale conform Tratatului de la Roma (1988) ar trebui să fie și ea menționată în acest context.

În plus, legile, în special constituțiile, trebuie să fie stabile de-a lungul timpului. Nu trebuie amendate sau schimbate prea des. Dacă legile se modifică frecvent, va fi greu să fie respectate. Modificări frecvente duc, de asemenea, la o incertitudine permanentă asupra conținutului legii. Mai mult decât atât, acțiunile care implică planuri pe termen lung vor deveni imposibile. De exemplu, pentru cel care se gândește să pornească o afacere este important să știe dacă legile referitoare la taxe și scutirile

de taxe vor fi, cel mai probabil, în linii mari, aceleași în viitorul apropiat. În mod evident, stabilitatea este o chestiune de măsură. Nu este posibil să se fixeze o perioadă în care legile ar trebui să rămână neschimbate. În plus, stabilitatea este mai importantă în unele domenii ale legii decât în altele. O regulă empirică este că legile care reglează probleme ce solicită o planificare în avans și decizii pe termen lung trebuie să se modifice mai puțin frecvent decât legile al căror subiect implică mai mult decizii pe termen scurt.

Într-unul din cazurile de referință, *Sunday Times v. United Kingdom* (1979), Curtea Europeană ale Drepturilor Omului a rezumat multe dintre cerințele menționate: „Legea trebuie să fie adecvat accesibilă: cetățenii trebuie să aibă o indicație care este adecvată în circumstanțele reglementărilor legale care se aplică într-un caz dat ... o normă nu poate fi privită ca „lege”, decât dacă este formulată cu suficientă precizie pentru a permite cetățeanului să își regleze conduita: acesta trebuie să aibă posibilitatea - dacă este necesar prin obținerea sfatului adecvat - să prevadă, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele date, consecințele care le poate avea o anumită acțiune”.

2.2.3 O responsabilitate aparte a parlamentelor

Parlamentele poartă o responsabilitate aparte pentru susținerea principiilor mai sus menționate. Parlamentele trebuie să asigure că legile sunt publicate adecvat, clare și stabile. Pentru acest lucru este nevoie de mare atenție. Claritatea nu este doar o chestiune de redactare precisă. Cere, de asemenea, conformitate între legile noi și prevederile existente. Noi prevederi, oricât de clar elaborate, se pot dovedi a fi derutante când sunt citite în conexiune cu legi existente și cu prevederi care conțin același limbaj, dar îl definesc diferit. În plus, claritatea poate fi subminată de reglementări în exces și de multitudinea de legi, care pot deruta ușor cetățenii și autoritățile.

Legile clare cer deci tehnici legislative și aptitudini adecvate din partea celor care le concep. Această activitate poate fi îndeplinită de către parlamentari, dar este, cel mai adesea, îndeplinită de funcționari publici care lucrează pentru parlament sau ministere. Într-un sistem juridic care aspiră la respectarea statului de drept, este important ca astfel de persoane să aibă pregătirea adecvată și aptitudini suficiente pentru îndeplinirea acestor sarcini.

Pentru a asigura calitatea legislației, este important, totodată, ca în procesul legislativ să fie consultate instituții independente din sectorul public și privat, în particular organizații neguvernamentale, sindicate și comunitatea de afaceri. Mai mult, schimburile între parlamentari și autorități din alte state s-au dovedit, deseori, foarte folositoare pentru îmbunătățirea tehnicilor și abilităților legislative.

Unele parlamente au institute de pregătire și redactare a legislației, care oferă pregătire în tehnicile de redactare a legislației și pentru persona-

lul parlamentar din alte state. Ca exemplu, poate fi menționată India. Uniunea Inter-Parlamentară poate oferi informații despre acest subiect.

Publicitatea este, de asemenea, mai mult decât un anunț formal într-o gazetă oficială. Este pur și simplu imposibil pentru cetățeni și autorități să se mențină informați despre legile noi și modificările din lege numai prin trimiterea lor către aceste publicații. Având în vedere cantitatea enormă de informații pe care oamenii trebuie să le asimileze zilnic, publicitatea presupune ca cei afectați de schimbările juridice să fie informați activ.

Chiar dacă executivul are sarcina de a organiza și realiza astfel de campanii de informare, parlamentele trebuie să monitorizeze dacă procesul se desfășoară într-un mod satisfăcător. Internetul poate fi un instrument foarte util de a face cunoscută și accesibilă legea unei audiențe diverse. Pentru societățile în care materialele tipărite și internetul nu sunt accesibile, trebuie aplicate alte metode. Si aici, Uniunea Inter-Parlamentară poate oferi mai multe informații.

Deși interzicerea aplicării retroactive a legilor, menționată mai sus, se referă, în principal, la nivelul judiciar și executiv, în special al procurorilor, parlamentele au și aici o responsabilitate. În mod deosebit în dreptul penal, unde interdicția asupra aplicării retroactive este mai importantă, procurorii și judecătorii se confruntă adesea cu dispoziții care au fost elaborate în urmă cu mult timp și care nu mai furnizează o ghidare adecvată în problemele juridice curente. Parlamentele pot și trebuie să acționeze în așa fel încât astfel de situații să fie evitate prin verificarea regulată a faptului că formulările legilor din dreptul statutar, în special dispozițiile vechi, sunt în continuare în conformitate cu standardele contemporane și cu opiniile publicului larg, legislativului și consilierilor juridici. Interdicția aplicării retroactive a legilor beneficiază mult din revizuirile regulate și, dacă este necesar, din amendarea legilor.

De asemenea, executivul are un rol important în respectarea cerințelor legalității. Claritatea și publicitatea legilor sunt consolidate când executivul se asigură că grupurile pentru care legile particulare sunt importante în mod deosebit sunt informate constant și că limbajul acestor noi informări este adaptat acestor audiențe variate. Internetul poate juca un rol important aici. Este vital să fie informate, prin internet sau alte metode, organizațiile avocaților, organizațiile profesionale, organizațiile neguvernamentale, birourile de asistență juridică etc.

2.2.4 Caracter discreționar

Statul de drept presupune ca puterea guvernamentală să fie exercitată cât mai mult posibil prin legi, care sunt generale, făcute cunoscute în avans etc. Dar puterea politică nu poate fi, întotdeauna, exercitată prin legi. Caracterul discreționar și exercitarea puterii prin anumite ordine reprezintă o parte inevitabilă a guvernării. Pentru a satisface standardele statului de drept, totuși, autoritatea de a exercita o ast-

fel de putere discreționară sau de a da decrete și ordonanțe trebuie circumscrisă legilor generale.

Mai mult, executivul nu ar trebui să recurgă la utilizarea puterilor discreționare prea ușor. Aceasta este, bineînțeles, una dintre cele mai dificile probleme în exercitarea puterii politice, deoarece amenințările la securitatea națională trebuie abordate uneori cu multă discreție și pot chiar presupune anumite restricții ale drepturilor civile și politice. Statul de drept are nevoie, uneori, să fie echilibrat în raport cu alte obiective importante. Politicienii trebuie să acționeze cu bună-credință când se angajează în aceste acte de echilibrare.

Elemente importante în găsirea acestui echilibru sunt acte care reglează accesul la informație și modul în care aceste acte sunt sau ar trebui să fie implementate. Indicații suplimentare în acest sens pot fi găsite în recomandările instituțiilor tratatelor și în jurisprudența curților internaționale pentru drepturile omului.

Manualul UIP "Controlul Parlamentar al Sectorului de Securitate: Principii, Mecanisme și Practici" descrie cadrul legal și practicile potrivite în acest context. Printre altele, descrie principiile internaționale pentru abordarea stării de urgență, inclusiv legalitate, proclamare, comunicare, temporalitate, amenințări excepționale, proporționalitate și intangibilitate, în care intangibilitatea se referă la drepturile fundamentale specifice, de la care nu poate exista derogare.

Acest manual recomandă, de asemenea, ca parlamentul să fie implicat activ, fie în proclamarea stării de urgență, fie în ratificarea sa, odată ce executivul a decretat-o. Obiectivul este de a împiedica executivul să aibă competența exclusivă în adoptarea unor măsuri de o asemenea gravitate.

2.2.5 Separarea puterilor în stat

Statul de drept impune ca puterile principale, executivă, legislativă și judiciară, să fie separate. Această separare nu înseamnă doar că aceste puteri sunt exercitate de către instituții diferite (cum ar fi guvernul, parlamentul și sistemul de justiție), dar și că indivizii nu pot fi membri la mai mult de una din aceste instituții (de exemplu un prim-ministru nu poate fi și judecător).

Bineînțeles, o separare absolută și strictă a puterilor nu a existat niciodată, în realitate: în fiecare stat există instituții care iau parte în exercitarea a două puteri. Un aspect comun este acela că executivul poate emite anumite tipuri de reguli (decrete, ordine executive etc.) sau partajează autoritatea de a statua anumite tipuri de reglementări. Mai mult, atât în statele cu sisteme de drept civil, cât și în cele de drept comun, jurisprudența este privită ca o parte a legilor existente, prin modul în care legile sunt interpretate și aplicate într-un caz oarecare. Aceasta înseamnă că, în momentul în care exercită puterea judiciară, judecătorii contribuie totodată la dezvoltarea legii la nivel național.

De asemenea, multe state permit indivizilor să facă parte din două instituții în același timp, în unele cazuri. De exemplu, în Regatul Unit al Marii Britanii, un ministru, membru al cabinetului, poate fi și membru al parlamentului.

De fapt, situația în numeroase state poate fi descrisă cel mai bine ca fiind aceea a unui sistem de verificare și echilibrare, mai degrabă decât o separare strictă a puterilor. Puterea este distribuită diverselor instituții și indivizilor, astfel încât nici o instituție sau persoană nu își poate asuma puterea absolută, deoarece exercitarea puterii este, întotdeauna, verificată și echilibrată de către exercitarea celorlalte puteri. Un exemplu ar fi parlamentele care exercită supravegherea asupra activității puterii executive.

Un sistem adecvat de verificări și echilibrări este de o importanță esențială pentru statul de drept. De exemplu, funcția-cheie a statului de drept, limitarea exercitării puterii, nu ar putea fi realizată dacă puterile executivă și legislativă ar fi exercitate de către aceeași instituție sau același individ.

2.2.6 Sistemul de justiție

O cerință indispensabilă a statului de drept este prezența unui sistem de justiție imparțial și independent, care, în ultimă instanță, poate aplana dispute și asigură respectarea legii.

În orice societate, apariția conflictelor este inevitabilă. Unele dintre aceste conflicte apar în relația dintre guvern și cetățeni. Alte conflicte apar în relația dintre cetățeni și alte entități private.

Unele dintre aceste conflicte sunt despre fapte. Poliția acuză un om că a luat parte la o revoltă - omul neagă că a fost acolo. O femeie susține că vecinul îi datorează bani - vecinul neagă faptul că a împrumutat vreo-dată de la ea.

Alte conflicte pot apărea asupra legii. O persoană susține că deține un contract legal valabil pentru cumpărarea unei case, deoarece a comunicat proprietarului că a acceptat prețul pe care acesta din urmă l-a afișat în anunțul vânzării casei din ziarul local. Proprietarul susține că nu există nici un contract și că el nu este obligat să vândă casa, deoarece anunțul a fost mai mult o invitație pentru începerea unor negocieri și nu o ofertă care, dacă este acceptată, constituie un contract din punct de vedere legal.

Conflictele trebuie rezolvate conform legii.

Conflicte ca acestea necesită rezolvare conform legii. O decizie trebuie să fie făcută cu privire la fapte, la lege și la aplicarea legii cu privire la aceste fapte. În absența unor astfel de decizii, conflictele vor continua să fie rezolvate prin alte metode, în cel mai rău caz prin forță.

În plus, dacă autoritățile și cetățenii trebuie să respecte legea, ei trebuie să cunoască și interpretarea corectă a legii și modul în care se aplică legea asupra faptelor. O decizie a unui organ competent poate furniza această clarificare. Importanța unei astfel de decizii merge mai departe de rezolvarea disputelor dintre părți într-un anumit caz și ajută la garantarea, în general, a faptului că autoritățile și cetățenii înțeleg legea și o pot respecta.

Independență

Decizii de acest gen trebuie luate de o a treia parte, un judecător sau o curte de justiție. Cei care aparțin judiciarului trebuie să fie liberi de presiuni externe. Ei trebuie să decidă conform legii și numai pe baza legii. Acest lucru înseamnă, în primul rând, că trebuie să fie independenți de guvern. Judecata lor nu trebuie influențată de alte puteri. Pe cealaltă parte, judecătorii trebuie să se supună unor coduri de integritate și conduită profesională și să fie responsabili pentru judecarea de o manieră corectă.

Această independență trebuie promovată și asigurată de legi care privesc subiecte ca numirea judecătorilor, inamovibilitate, condiții de lucru și modalitatea de stabilire a salariilor - care trebuie ferite cât mai mult posibil de influența guvernului.

Imparțialitate

Libertatea unui judecător față de presiunile externe înseamnă, în al doilea rând, că judecătorul este imparțial, cu alte cuvinte judecătorul nu este părtinitor față de nici una din părțile implicate în caz. Aceasta presupune, printre altele, că părțile, dacă au motive să suspecteze că judecătorul este părtinitor, au dreptul să îl conteste. Rezultatul poate fi ca judecătorului să îi fie luat cazul. Judecătorii trebuie să aibă și posibilitatea de a se recuza, în cazul în care au vreo relație cu una din părțile în conflict.

Una dintre cele mai mari amenințări la adresa imparțialității și independenței sistemului judiciar este corupția. Din acest motiv, salariile adecvate, inamovibilitatea și alte măsuri similare sunt indispensabile. Că acestea trebuie echilibrate de obligația de a respecta codului profesional de integritate și conduită, rezultă din cele de mai sus.

Etica profesională

Aplicarea corectă a legii, egală pentru toți, neinfluențată de presiuni externe, nu include, neapărat, numai reguli adecvate și aranjamente. Implică și standarde înalte de etică profesională și conduită corectă pentru toți participanții la procesul de soluționare a disputei.

De asemenea, judecătorii nu trebuie să se compromită în viața privată și să pună în pericol independența și imparțialitatea lor, făcându-se susceptibili la presiunea influențelor externe. Ei trebuie să acționeze

conform legii, chiar și în cazurile aparent obișnuite, în care mulți dintre cetățenii de rând pot avea de obicei tendința de a nu respecta legea.

Judecătorii trebuie chiar să fie precauți în angajarea în activități care, deși legale, îi pot face susceptibili la influențe externe. Este îndoielnic, de exemplu, că judecătorii ar trebui să se lase angrenați în jocuri de noroc, chiar în cazinouri perfect legale. Același principiu se aplică și procurorilor.

Rolul politicienilor

Este extrem de important ca politicienii să accepte public și să respecte independența și imparțialitatea judiciarului. Politicienii nu trebuie, de exemplu, să prezinte o opinie asupra a ceea ce consideră că ar trebui să fie rezultatul unui caz aflat în fața curții, asupra căruia curtea nu s-a pronunțat. Aceasta poate fi interpretată de către judecători - și de către publicul larg - ca o presiune externă menită să influențeze rezolvarea cazului.

Politicienii trebuie, de asemenea, să se abțină de la a comenta detaliile rezultatelor unor cazuri specifice sau de la a sugera că decizia curții a fost una greșită. Asta nu înseamnă, însă, ca politicienii nu pot spune nimic despre jurisprudență; ei ar putea dori amendarea legii sau introducerea de legi noi, ca o consecință a unei decizii judicare sau a unei serii de astfel de decizii, pe care nu le găsesc ca fiind în concordanță cu standardele contemporane. Dar politicienii ar trebui să se limiteze la remarci generale și să nu sugereze, sub nici o formă, că judecătorii unor cauze particulare au luat decizii greșite. În fapt, deciziile pot fi chiar în concordanță cu legea aplicabilă. Responsabilitatea este, în cazul acesta, a legiuitorului.

Politicienii trebuie, de asemenea, să fie extrem de precauți când discută public termenii și condițiile angajării judecătorilor. Este complet nepotrivit, de exemplu, ca un politician să răspundă la decizia într-un caz particular prin a sugera că inamovibilitatea ar trebui desființată și că judecătorii ar trebui concediați când iau decizia "greșită".

Aceasta nu înseamnă că aranjamente ca amplexarea inamovibilității judecătorilor nu pot fi discutate de politicieni, atâta timp cât reglementările adoptate în final satisfac necesitățile de asigurare a independenței și imparțialității justiției.

Un subiect diferit este faptul că parlamentele trebuie să monitorizeze executivul, inclusiv sistemul de justiție, pentru a asigura o administrare adecvată a justiției. Exercitarea acestei datorii nu trebuie să aducă atingere independenței judecătorilor.

Curțile trebuie să fie accesibile

Accesibilitatea curților este importantă. Oamenii nu trebuie să se abțină de la a prezenta cazul în fața curții pentru că este excesiv de scump,

plin de impedimente sau complicații. Accesul la justiție este un aspect important într-un stat de drept.

Aceasta înseamnă, în primul rând, ca acele criterii necesare pentru admiterea unui caz, astfel ca acesta să fie audiat și decis într-un tribunal, să nu fie prea dure și stricte. Unele restricții sunt inevitabile, deoarece prea multe cazuri vor aglomera și afecta sistemul judiciar. Dar orice restricție trebuie să servească unui obiectiv justificat și să fie necesară îndeplinirii aceluia obiectiv.

De exemplu, având în vedere seriozitatea pedepsei și natura tehnică a procedurilor penale, poate fi justificată cerința ca suspectii să fie reprezentați de avocați. Dar reprezentarea legală obligatorie, în cazurile mici și relative simple, nu pare a fi necesară, cu condiția ca judecătorul să aibă autoritatea adecvată de aplicare a tuturor legilor relevante.

În al doilea rând, costurile de judecată se cuvin a fi moderate și trebuie oferite subsidii pentru oamenii care nu își pot permite aceste costuri sau onorariile avocaților. O soluție comună pentru dilema onorariilor prohibitive ale avocaților poate fi o schemă de asistență juridică gratuită.

De exemplu, sub incidența Articolului 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, persoanele au dreptul la asistență juridică gratuită în cazurile penale. În decizia cazului *Airey vs. Irlanda*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că un stat, în anumite circumstanțe, are, de asemenea, o obligație de a furniza asistență juridică gratuită în cazuri civile. Un alt aspect este că distanța față de tribunal nu trebuie să fie prea mare.

Justiția întârziată este justiție negată

Este, de asemenea, de o mare importanță ca durata cazurilor să nu fie prea mare, iar acestea să fie rezolvate într-o perioadă de timp rezonabilă. Justiția întârziată este justiție negată - o observație bine cunoscută. Acesta este un domeniu în care parlamentul ar trebui să intervină. În particular, ar trebui să se preocupe de asigurarea pentru sistemul judiciar a metodelor necesare pentru a face dreptate într-un timp rezonabil.

Procedurile trebuie să fie corecte

În plus, procedurile de decizie din tribunale trebuie să fie corecte. Aceasta înseamnă, printre altele, ca audierile să fie, în principiu, deschise publicului. Totodată, înseamnă că părțile pot căuta reprezentare legală, au timp suficient pentru pregătirea argumentelor, pot răspunde argumentelor celeilalte părți și au dreptul la revederea cazului de către un organ judiciar superior.

2.2.7 Alternative de soluționare a disputelor

Din perspectiva statului de drept, disputele pot fi rezolvate și pe alte căi decât cele judiciare. Metode alternative de a aplană și rezolva disputele

pot fi perfect acceptabile. De fapt, există o varietate de metode la care se poate apela, inclusiv medierea și arbitrajul, cunoscute mai mult ca "rezoluții alternative ale disputelor". Există, de asemenea, instituții cvasi-judiciare, cum ar fi Avocatul Poporului, care pot investiga plângerile împotriva abuzurilor de putere la nivel guvernamental sau organizațional.

Avantajele tuturor acestor metode alternative de a rezolva disputele pot fi numeroase: sunt relativ accesibile din punct de vedere financiar, destul de rapide, asigură o conformare mai bună cu rezultatul și reducerea volumului de lucru al judiciarului formal etc. Mai mult, este posibilă stabilirea unor proceduri reduse și puternic simplificate în cadrul structurii judiciare formale, cum ar fi tribunale pentru plângeri minore, proceduri de conciliere obligatorii și altele.

În măsura în care aceste proceduri alternative, din cadrul sau din afara judiciarului formal, duc la o creștere a eficienței și eficacității soluționării disputelor, aceste metode nu sunt doar acceptabile din punct de vedere al statului de drept, ci îl și întăresc. Precondiția este, totuși, ca aceste proceduri să furnizeze protecție legală tuturor părților, inclusiv dreptul la o audiere corectă, și să satisfacă cerințele de imparțialitate și independență.

În acest context ar trebui adăugat faptul că în multe state există o Instituție Națională a Drepturilor Omului (INDO). Multe astfel de institute au mandat să primească și să investigheze plângerile individuale și pot să verifice urmarea dată acestor plângeri de instituțiile guvernamentale relevante. Când este potrivit, INDO exercită, totodată, o funcție conciliatorie, aducând împreună acuzatul și reclamantul într-un process confidențial, pentru a discuta și a ajunge la o înțelegere asupra problemei ridicate. În plus, INDO sunt solicitate de regulă prin lege să raporteze parlamentului, iar aceasta poate duce la modificări ale legislației și îmbunătățirea situației drepturilor omului în întreaga țară. Orientări suplimentare se găsesc în așa-numitele Principii de la Paris privind statutul INDO, adoptate prin Rezoluția Adunării Generale 48/134, din 20 decembrie 1993.

2.2.8 Alți factori de decizie

În plus față de sistemul de justiție, există o varietate de funcționari administrativi și agenții care aplică legea și iau decizii care afectează cetățenii. Se subînțelege că legea trebuie aplicată și respectată de către administrațiile de la toate nivelurile, de la miniștri până la procuror, ofițerul de poliție de pe stradă, funcționarii de la impozite, funcționarul de la urbanism, agenția de protecție a mediului etc. Deciziile multora dintre aceste agenții au un efect semnificativ asupra vieții cetățenilor. Oficiul de taxe este unul dintre cazuri. Astfel că este de o importanță majoră ca aceste agenții să opereze în limitele stabilite de lege și să asigure că legea este respectată într-adevăr. Ele sunt esențiale pentru funcționarea statului de drept.

2.2.9 *Aplicare adecvată*

Statul de drept constă în disciplinarea exercitării puterii guvernamentale prin supunerea ei legii. Aceasta înseamnă că puterea este exercitată doar de cei care au autoritatea legală să o facă și că este exercitată conform legii.

Mai mult, statul de drept reclamă ca legile să fie aplicate strict și vizibil. Statul de drept necesită ca legile să fie respectate de putere și protejate de putere.

Ca oamenii să respecte legea, este important ca aceștia să vadă că legea este în fapt respectată. Dacă ei învață sau constată că legea nu este respectată, cu alte cuvinte că autoritățile și cetățenii aplică, în realitate, "norme" într-o manieră diferită față de ceea ce "legea din cărți" impune, nu ne putem aștepta ca ei înșiși să respecte legea. Nerespectarea pe scară largă a legii generează neîncredere și indiferență față de sistemul de justiție.

Un sistem de justiție independent joacă un rol important în asigurarea congruenței între regulile aplicabile și comportamentul în realitate. În mod deosebit, sistemul de justiție joacă un rol în verificarea excesului de putere executivă.

În același timp, este de o importanță vitală ca toate agențiile și cei care își desfășoară activitatea în cadrul lor să fie în mod clar conștienți de importanța statului de drept și de ceea ce acesta reclamă de la ei. Ei nu pot aplica legea dacă nu o cunosc sau nu o înțeleg. Nici nu pot să susțină statul de drept dacă nu cunosc importanța și caracteristicile sale de bază. Sunt imperative eforturile susținute de informare și educare a guvernului, la toate nivelurile sale, nu doar despre statul de drept în general, dar și despre semnificația sa pentru activitatea zilnică. În acest context trebuie menționată importanța controlului parlamentar adecvat prin mecanisme potrivite.

2.2.10 *Precauții*

Lista cerințelor formale ale statului de drept poate fi extinsă mai departe. Aceasta ar depăși însă scopul acestui Ghid succint. Este, totuși, important, să fie subliniate câteva aspecte suplimentare.

Nu există criterii stricte sau rapide.

Primul criteriu a fost deja menționat, în trecere: cerințele statului de drept nu au caracterul de ori/ori, alb sau negru, ci reprezintă o chestiune de nuanță. Nu există criterii stricte sau rapide care să indice dacă cerințele au fost sau nu îndeplinite.

De exemplu, este ușor de spus că legile ar trebui să fie clare pentru cei cărora li se adresează. Claritatea perfectă este, totuși, de neatins.

Printre altele, este o chestiune de înțelepciune acceptată că toate cuvintele sunt supuse unor interpretări diferite, în unele cazuri. De exemplu, dacă legea locală afirmă că vehiculele nu sunt permise în parc, este clar că mașinile, motocicletele și bicicletele sunt interzise. Dar dacă este vorba de skateboard-uri și patine cu roțile? Toate cuvintele au un înțeles fundamental care nu poate fi disputat, dar întotdeauna se găsește o marjă de îndoială asupra înțelesului.

Mai mult, deși limbajul legii trebuie să fie cât mai aproape cu putință de limbajul comun, limbajul tehnic este într-o oarecare măsură obligatoriu pentru claritatea legii. În plus, multe sisteme de drept – adesea din motive justificate – au inclus, în mod voit, un limbaj în lege care este deschis diferitelor interpretări; prevederile referitoare la drepturile omului din constituții și convenții internaționale sunt exemple evidente. La fel sunt și clauzele despre echitate și caracterul rezonabil din codurile de drept al contractelor și prejudiciilor.

Cu siguranță, impactul acestora și al altor factori asupra clarității legii nu trebuie exagerate. Este posibil ca cetățenii și autoritățile să fie conștiente de drepturile și obligațiile lor fundamentale, în cele mai multe cazuri și în cea mai mare parte a timpului. Problema este că gradul în care sistemele de justiție sunt în concordanță cu statul de drept este o chestiune de aproximație și, așadar, discutabil.

Un cadru atotcuprinzător

O altă atenționare este că cerințele menționate au caracter de principii generale. Pentru a fi eficace, acestea trebuie să fie rafinate și dezvoltate în reglementări și aranjamente juridice mult mai detaliate. Cu alte cuvinte, principiile furnizează nu mai mult, dar nici mai puțin, decât cadrul general, linia de bază; ele necesită dezvoltarea în reguli detaliate și specifice. În timpul acestui proces, trebuie făcute multe alegeri.

De exemplu, în unele sisteme juridice, nespecialiștii nu participă la judecarea cazurilor civile și penale, deși alte sisteme juridice folosesc nespecialiști pentru aceste scopuri. În ambele cazuri, oricum, decizia finală este considerată că satisface cerințele soluționării independente și imparțiale a disputelor, precum și cerința unei audieri corecte.

Un alt exemplu ar fi că majoritatea sistemelor juridice au oferit judecării puterea de a evalua dacă legile emise de legislativul suprem sunt în concordanță cu constituția, în timp ce alte sisteme juridice nu dețin această așa-numită evaluare a constituționalității. În ambele sisteme, pot exista, totuși, metode adecvate de verificare care să asigure constituționalitatea actelor legislative.

În unele sisteme juridice, procurorii au datoria de a urmări în justiție orice delict sau ofensă care le este adusă la cunoștință, în timp ce în alte sisteme acest aspect rămâne, într-o oarecare măsură, la aprecie-

rea procurorilor. În cazul ambelor sisteme, aplicarea legii penale poate fi totuși adecvată și anticipată.

Nu există soluția unică

Pe scurt, de obicei nu există un singur răspuns corect la întrebarea referitoare la modul în care trebuie implementate cerințele statului de drept. Mai degrabă, există, de regulă, mai multe moduri de realizare. Sisteme juridice care variază mult în ceea ce privește conținutul precis al reglementărilor și instituțiilor pot satisface în egală măsură cerințele statului de drept. Nu există un sistem juridic care să poată servi ca un model aplicabil universal pentru statul de drept. Nu există o soluție unică pentru problemele de traducere a cerințelor generale ale statului de drept în reguli juridice specifice.

Aceasta înseamnă că nici un politician nu ar trebui să gândească că modelul său național este singurul conform cu statul de drept. Această constatare este importantă mai ales în domeniul cooperării juridice cu alte state, în particular când ținta unor astfel de angajamente este de a construi sau a întări statul de drept în acele state.

Conștientizarea relativismului

Nu trebuie totuși să existe relativitate. Unele reguli și aranjamente juridice pur și simplu încalcă cerințele de bază ale statului de drept. Dacă judecătorii sunt numiți direct de către executiv, fără garanții, și dacă executivul are dreptul de a concedia după bunul plac judecătorii, statul de drept nu este respectat. Dacă oamenii pot fi arestați și ținuti în închisoare săptămâni întregi fără a fi aduși în fața unui judecător, statul de drept este încălcat. Dacă acte de guvernare, care implică exercitarea puterii publice față de cetățeni sunt excluse de la monitorizarea și evaluarea sistemului de justiție, statul de drept este încălcat.

2.3 De ce este statul de drept indispensabil la nivel național?

Nu există doar un singur motiv pentru care este important ca autoritățile și cetățenii să se încline în fața legii. Statul de drept întruchipează o varietate de obiective, dintre care multe sunt strâns legate între ele.

2.3.1 Limitarea exercitării puterii

În multe state, dacă nu în toate, guvernul are o putere enormă asupra cetățenilor. Are puterea de a-i pedepsi sau de a-i afecta negativ în alt mod. Decide asupra impozitelor. Furnizează asistență financiară sau alte beneficii. Puterea guvernamentală are un impact puternic asupra vieții cetățenilor.

Dacă autoritățile sunt obligate să acționeze ca urmare a legii și în concordanță cu ea, exercitarea puterii este supusă limitărilor din lege. Statul de drept restricționează caracterul discreționar și împiedică o

exercitare greșită a puterii, cu alte cuvinte o exercitare bazată doar pe voința proprie, arbitrar, prejudecată, capriciu și partizanat. Acesta este primul motiv pentru care statul de drept este indispensabil.

Este evident că cetățenii beneficiază din faptul că puterea nu este exercitată arbitrar. Dar este important și pentru alte motive. Investitorii străini, de exemplu, nu sunt atrași de o țară în care fiecare tranzacție oficială trebuie însoțită de mită sau când protecția proprietății depinde de capriciul autorităților.

Un stat care dorește să atragă capital are mai mult succes dacă poate garanta că tranzacțiile economice au loc într-un cadru de legi clare și stabile, că sunt disponibile remedii juridice, că deciziile sunt respectate și că autoritățile acționează conform legii. Primatul legii asupra exercitării puterii favorizează în mod egal afacerile și drepturile angajaților.

2.3.2 Certitudine juridică și libertate

O altă valoare care caracterizează statul de drept este certitudinea. Statul de drept este o premisă a încrederii reciproce.

Dacă guvernul exercită puterea conform legii, cetățenii pot să prevadă când și cum va utiliza guvernul puterea și dacă și cum va reacționa la actele lor. Cetățenii își pot vedea de treburile lor, cu ideea confortabilă că nu se vor confrunta cu acțiuni adverse, cum ar fi amenzi, închisoare sau alte forme de interferență guvernamentală coercitivă. Ei ar trebui să fie capabili, totodată, să primească beneficii sau subsidii pe care guvernul este obligat să le ofere conform legislației relevante.

Dacă statul de drept este respectat, există așteptarea ca aproximativ toată lumea să acționeze în conformitate cu legea aproape întotdeauna. Se știe, de asemenea, ce reguli se aplică în cazul în care apare o problemă. Faptul că un sistem de justiție independent și imparțial și agenții de aplicare a legii asigură remedii în cazurile în care oamenii nu se supun legii sporește certitudinea.

Acest aspect este important, în mod special, în relaționarea cu persoane necunoscute sau cunoscute numai superficial. Certitudinea încurajează oamenii să se angajeze în interacțiuni pe termen scurt sau lung, ceea ce este benefic, printre altele, pentru tranzacțiile economice. Statul de drept facilitează, în acest sens, dezvoltarea economică.

În afară de acest beneficiu social, certitudinea este prielnică bunăstării personale. Dacă cetățenii au încredere că ei cunosc ce pot face și cum vor reacționa alții la acțiunile lor, ei vor ști că pot lua decizii pe termen scurt sau lung și vor acționa în consecință. Această abilitate de a face planuri în viață este un aspect de libertate. Evident, această libertate poate deveni iluzorie din cauza altor factori, cum ar fi sărăcia. Dar aceasta reprezintă alt aspect și nu diminuează importanța valorii statului de drept, mai ales că sărăcia este adesea rezultatul absenței statului de drept.

2.3.3 *Tratament egal*

A treia valoare care caracterizează statul de drept este tratamentul egal. Dacă autoritățile și judecătorii aplică legea corect, ei nu pot trata diferit oamenii, care sunt identici din punct de vedere al legii. Ei nu pot trata un individ sau un grup în mod diferit din cauza prejudecăților, corupției sau a proastei dispoziții. Statul de drept are la bază, în parte, un sens fundamental al corectitudinii, conform căruia cazurile similare se cer a fi tratate asemănător.

Ar trebui observat că această noțiune de corectitudine este formală. Afirmă că egalii trebuie tratați egal, dar nu indică cine ar trebui privit ca fiind egal în fața legii. După cum se știe, totuși, secolul al XX-lea a fost martor al unei eliminări constante și treptate a discriminării din multe sisteme legale. Femeile, minoritățile etnice, persoanele cu dizabilități și copiii au câștigat mai multe drepturi și sunt tratați pe picior de egalitate în din ce în ce mai multe sisteme juridice.

Această eliminare progresivă a discriminării a fost confirmată și promovată de către tratate internaționale, cum ar fi, în cadrul ONU, Convenția internațională pentru eliminarea oricărei forme de discriminare rasială, Convenția internațională pentru eliminarea oricărei forme de discriminare împotriva femeilor, Convenția pentru drepturile copilului, Convenția internațională pentru protecția drepturilor lucrătorilor imigranți și membrilor de familie ai acestora și Convenția pentru drepturile persoanelor cu dizabilități.

În consecință, cerința formală a statului de drept ca egalii să fie tratați în mod egal este, din ce în ce mai puțin, un aspect pur formal. Din ce în ce mai mult, garantează că nimeni nu este discriminat din punct de vedere legal.

Aceasta nu înseamnă că problemele nu există. De exemplu, conexiunea dintre emanciparea femeilor și statul de drept nu poate fi subliniată niciodată îndeajuns.

3 DREPTUL INTERNAȚIONAL

3.1 Definiția dreptului internațional

Statul de drept a fost dezvoltat la nivel național. „Statul de drept” nu este, în mod tradițional, un termen comun și răspândit în dreptul internațional. În ultimele câteva decenii, însă, a devenit, într-o mare măsură, acceptat că sistemul legal și politic internațional trebuie, de asemenea, să respecte primatul legii.

Nu există nici o diferență majoră între înțelesul fundamental al statului de drept la nivel național și dreptul internațional. În ambele situații, semnifică faptul că legea se cere a fi respectată. Dreptul internațional

se aplică, în primul rând, dar nu exclusiv, statelor și organizațiilor internaționale. Dar această diferență nu constituie o barieră a transpunerii semnificației conceptului de la nivelul național la cel internațional. Dreptul internațional înseamnă, simplu, că legea internațională se cere a fi respectată de către subiecții săi, adică state și organizații internaționale. În multe cazuri, aceasta se aplică și indivizilor și altor entități private.

Este important să se observe, totuși, că există o diferență semnificativă între sistemele politice și juridice naționale și societatea internațională. La nivel național, statul de drept se aplică, în primul rând, relației ierarhice dintre stat și cetățenii săi. Statul de drept este, în mare măsură, o înțelegere a modului în care statul atotputernic trebuie să fie organizat și să acționeze.

Nu există un echivalent al acestei ierarhii la nivel internațional. Societatea internațională constă în peste 190 state suverane și un număr mare de organizații interguvernamentale. Nu există un "superstat" sau un "guvern al lumii" căruia să le fie subordonate toate aceste state și organizații.

Să luăm ca exemplu crearea legislației. La nivel național, legea este creată de către statul și organele sale. La nivel internațional, nu există un astfel de organ legislativ central. În schimb, crearea de legi este un efort comun al statelor și organizațiilor internaționale.

Există două surse principale de drept internațional: dreptul cutumiar și dreptul tratatelor.

Dreptul cutumiar constă în practici ale statelor recunoscute de către comunitatea majorității statelor ca stabilind legi de conduită care trebuie respectate. Dreptul cutumiar depinde, așadar, de normele pe care statele sunt dispuse să le accepte; o regulă nu va deveni sau va înceta să fie parte din dreptul cutumiar, dacă statele, în general, obiectează față de aceasta.

Dreptul tratatelor se bazează pe principiul că înțelegerile trebuie onorate, exprimat în latină prin "pacta sunt servanda". Prin urmare, dreptul tratatelor constă în acorduri între două state (tratate bilaterale) sau între mai multe state (tratate multilaterale) pe diferite subiecte. Statele nu trebuie să respecte tratatele la care nu sunt parte sau reguli ale tratatelor față de care au exprimat rezerve.

În unele cazuri, dreptul tratatelor reprezintă o codificare a dreptului internațional cutumiar. În schimb, tratatele care sunt ratificate de o majoritate largă a comunității statelor sunt considerate, deseori, ca drept internațional cutumiar și sunt, în acest sens, obligatorii și pentru statele care nu le-au ratificat. Convențiile de la Viena privind relațiile diplomatice și consulare, Convențiile de la Geneva din 1949, adesea considerate drept fundamentul dreptului umanitar internațional, și unele tratate ale drepturilor omului sunt exemple în acest sens.

Unele tratate, în special în sfera drepturilor omului, conțin multe dispoziții care sunt în mare măsură deschise diferitelor interpretări. Curțile internaționale, cum ar fi Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului, precum și organisme de monitorizare, cum ar fi Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, au pus la punct o cazuistică impresionantă și recomandări care oferă îndrumare și clarificări privind interpretarea acestor tratate. Cu toate acestea, normele deschise vor continua să ridice întrebări interpretative, în lumina provocărilor generate de progresele tehnologice, securitatea internațională și diferențele cu privire la moravuri.

Se poate analiza și aplicarea legii. La nivel național, aplicarea legii, punerea sub acuzare și pedepsirea încălcărilor legii sunt responsabilități ale statului. La nivel internațional, nu există forțe de poliție și nu există un sistem unificat de sancțiuni și, cu câteva excepții, un echivalent al procurorilor. În schimb, aplicarea legii este în mare măsură o chestiune de ajutor reciproc: statele decid dacă vor acționa sau dacă vor căuta ajutor sau nu. Rolul Consiliului de Securitate al ONU, în acest context, este tratat în secțiunea 3.2.3.

Aceste diferențe între sistemul juridic național și cel internațional nu modifică, așa cum s-a menționat anterior, semnificația de bază a statului de drept/dreptului internațional. Și nici nu modifică în mod fundamental cerințele statului de drept/ dreptului internațional. Dar diferențele explică faptul că realizarea dreptului internațional se confruntă cu provocări serioase.

3.2 Cerințele dreptului internațional

3.2.1 *Dreptul internațional trebuie să fie făcut public, să fie accesibil, clar și prospectiv*

Dreptul în societatea internațională reclamă ca legile să fie făcute publice, să fie accesibile, clare și de perspectivă, iar procesul elaborării legilor să se ghideze după legi clare. Nu există nici o diferență, din acest punct de vedere, între statul de drept la nivel național și dreptul internațional.

La prima vedere, dreptul internațional se confruntă cu mai multe provocări decât legea națională, deoarece, așa cum s-a observat mai devreme, nu există un legiuitor central care este sau poate fi considerat responsabil pentru accesibilitatea, claritatea și certitudinea dreptului internațional. În schimb, responsabilitatea pentru certitudinea dreptului internațional revine numeroaselor state care încheie tratate și creează dreptul cutumiar.

Există, într-adevăr, anumite preocupări aici. Tratatele sunt, de cele mai multe ori, produsul compromisului și al negocierii, iar aceasta nu contribuie, întotdeauna, la claritate. Există atât de multe tratate bilaterale și multilaterale, încât este foarte dificil să se țină o evidență a tuturor obligațiilor și drepturilor pe care le au statele. De aceea, este important

să se menționeze că poate fi acordată asistență de către depozitarii tratatelor internaționale. O referință specială trebuie făcută la Colecția de Tratatate a ONU.

Unele tratate, de exemplu în sfera drepturilor omului, conțin multe dispoziții care sunt deschise destul de mult interpretărilor diferite. Oricum, așa cum a fost menționat mai sus, destul de multe dintre organele care monitorizează aplicarea tratatelor adoptă comentarii generale asupra interpretării convenției pentru care s-a creat respectivul organ, elucidând conținutul articolelor convenției. Unele organe de monitorizare a tratatelor dezvoltă, de asemenea, o cazuistică bazată pe decizii asupra plângerilor individuale.

Legea cutumiară este, în general, clară, dar de multe ori imprecisă la nivel de detalii. Decizii ale judecătorilor naționali, care au legătură cu probleme de drept internațional, sunt în mare măsură necunoscute, deși au fost depuse multe eforturi în ultima vreme pentru a remedia această deficiență. Nu există o compilație recunoscută de principii generale de drept.

Unele dintre aceste probleme sunt prezente și în multe sisteme juridice naționale. Contrar celor spuse, ambiguitatea care derivă din faptul că drepturile omului sunt deschise unor interpretări diferite este un exemplu adecvat. În multe dintre sferele de acțiune a legii, este adesea dificil să se cunoască ce spune legea la nivel de detaliu. Oricum, problemele nu ar trebui să fie exagerate nici la nivel național, nici la nivel internațional.

O preocupare mai recentă este proliferarea reglementărilor și instituțiilor de drept internațional. Observatori eminenți au susținut că dreptul internațional este într-un proces de fragmentare, cu alte cuvinte că se va dizolva într-un anumit număr de sisteme distincte. Problema este, se tem unii, că normele pot deveni total incompatibile, conflictele dintre norme sunt din ce în ce mai greu de rezolvat, iar transparența, claritatea și certitudinea dreptului internațional vor fi subminate în mod fatal.

Cu toate acestea, într-un raport recent pe acest subiect, Comisia de Drept Internațional, un organ al ONU angajat în dezvoltarea progresivă a dreptului internațional și codificarea sa, a concluzionat că aceste riscuri pot fi gestionate atâta timp cât se acordă suficientă atenție dezvoltării metodelor și tehnicilor pentru tratarea coliziunilor dintre norme, regimuri și reglementări.

Ar trebui menționat, totodată, că dreptul internațional are puncte forte semnificative. Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor oferă un conținut impresionant de reglementări, care privesc aspecte cum ar fi convenirea, interpretarea și încetarea valabilității tratatelor. Mulțumită acestui tratat, cerința de drept de claritate în procesul elaborării de legi, este, în mod sigur, îndeplinită, cel puțin din punct de vedere al legii tratatelor.

În plus, internetul a făcut ca dreptul tratatelor să fie mult mai accesibil. De exemplu, Colecția de Tratatate a ONU este accesibilă pe internet. Decizii ale unor organe judecătorești primesc o publicitate adecvată, sunt analizate și comentate pe larg. Ca exemplu, pot fi menționate jurisprudența Curții Internaționale de Justiție sau cea a tribunalelor penale internaționale.

Această listă de puncte slabe și puncte forte nu este completă și ar putea fi completată. Contrar naturii sale descentralizate, dreptul internațional este privit, în general, ca având un nivel suficient de certitudine, previzibilitate și claritate, cel puțin în domenii fundamentale ca drepturile omului, dreptul umanitar, dreptul muncii, dreptul economic, dreptul mării și dreptul privind responsabilitatea statelor.

Aceasta nu înseamnă că trebuie să fim satisfăcuți cu situația actuală. Îmbunătățiri în claritate, accesibilitate și certitudine a dreptului internațional sunt posibile și necesare. Dar îndeplinirea acestor cerințe nu este cea mai importantă provocare pentru dreptul internațional.

3.2.2 Un sistem judiciar independent și imparțial

O provocare formidabilă la adresa dreptului internațional vizează soluționarea disputelor prin mijloace pașnice.

În societatea internațională, există, așa cum bine se știe, două modalități de soluționare pașnică a disputelor: diplomația și adjudecarea. Multe dintre dispute sunt soluționate prin metodele diplomației, adică prin negociere, bune oficii, anchete și conciliere. Dar dacă diplomația nu are succes sau este nepotrivită pentru a rezolva o anumită dispută, părțile pot opta pentru adjudecare, cu alte cuvinte să prezinte cazul unei a treia părți, dezinteresate, a cărei decizie să fie obligatorie pentru cele două părți implicate.

Există numeroase mecanisme de adjudecare în societatea internațională. Argumentul unora este că, uneori, există prea multe mecanisme de acest gen.

Adjudecarea poate lua forma arbitrajului, de exemplu în fața unei curți permanente de arbitraj, sau de către arbitri numiți special pentru un caz. Poate lua, de asemenea, forma unei soluționări în justiție.

În funcție de definiția exactă, există aproximativ 15 curți regionale și internaționale, dintre care multe au caracter permanent. Aceste curți permanente includ Curtea Internațională de Justiție, care este principalul organ judiciar al ONU, Curtea Internațională pentru Dreptul Mării, Curtea Penală Internațională, Curtea Europeană de Justiție, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Inter-Americană a Drepturilor Omului și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor.

Nu există nici problema că panelurile, curțile și alte organe de justiție din dreptul internațional duc lipsă de independență și imparțialitate. Curtea

Internațională de Justiție este, în general, respectată pentru integritatea profesională și competența judecătorilor săi, ca și celelalte curți mai sus menționate. Curtea Internațională de Justiție este deschisă tuturor statelor care sunt parte la Statutul Curții, adică tuturor statelor care sunt membre ale ONU, precum și statelor ne-membre, în anumite condiții.

Cea mai importantă provocare pentru curțile de la nivel internațional este natura jurisdicției lor. În legea națională, ar fi considerat inacceptabil, din punct de vedere al statului de drept, ca părțile unei dispute să decidă dacă o curte are sau nu jurisdicția să audieze cazul lor și să decidă asupra acestuia. Rezultatul inevitabil al unui astfel de sistem ar fi ca disputele să rămână nerezolvate.

În mod evident, statul de drept la nivel național impune ca tribunalele să aibă o jurisdicție obligatorie. Aceasta înseamnă că acestea decid, pe baza unui criteriu neutru, independent de consimțământul părților implicate, dacă sunt competente să audieze un caz și să decidă asupra acestuia.

Unele dintre curțile internaționale menționate mai sus au o jurisdicție obligatorie. Curtea Europeană a Drepturilor Omului este un exemplu, pentru simplul motiv că statele nu pot fi membre ale Consiliului Europei dacă nu acceptă jurisdicția Curții Europene ale Drepturilor Omului. Dar alte curți nu dețin jurisdicție obligatorie și au nevoie de consimțământul părților pentru a audia cazul. Printre acestea se numără și cazul cel mai proeminent și problematic, Curtea Internațională de Justiție în cazurile litigioase.

În consecință, statele reclamate pot, dacă doresc, să blocheze soluționarea disputelor cu statele reclamante prin Curtea Internațională de Justiție sau chiar prin orice alte forme judiciare sau de arbitraj. Disputele pot rămâne, așadar, nerezolvate.

Acest aspect este, de asemenea, nesatisfăcător într-un sens mai general: dacă anumite hotărâri privind încălcări pretinse ale dreptului internațional nu sunt emise, aceasta subminează claritatea conținutului precis al dreptului internațional. Este bine cunoscut faptul că disputele pot fi prevenite sau rezolvate prin diplomație, dacă există o hotărâre clară a Curții Internaționale de Justiție privind un caz similar.

Ar trebui observat, în acest context, că Articolul 36, paragraful 2 al Statutului Curții Internaționale de Justiție conține o dispoziție prin care statele pot accepta în avans jurisdicția obligatorie a Curții, în cazuri împotriva unor state care au acceptat aceeași obligație. În prezent, dispoziția nu este foarte eficace. Până acum, doar 67 state au acceptat jurisdicția obligatorie a Curții. În mod regretabil, multe dintre aceste state au prezentat, de asemenea, rezerve extinse, astfel că interpretarea că și partea adversă a acceptat aceeași obligație este o iluzie, în cele mai multe cazuri.

În mod clar, calea directă spre realizarea dreptului internațional este o acceptare generală a jurisdicției obligatorii a Curții Internaționale de Justiție, conform Articolului 36, paragraful 2 al Statutului. Europa ar putea servi ca model sub acest aspect: statele nu pot fi membre în Uniunea Europeană și Consiliul Europei dacă nu acceptă jurisdicția obligatorie a Curții Europene de Justiție din Luxemburg și, respectiv, a Curții Europene a Drepturilor Omului din Strasbourg. Ar trebui notat, totuși, că nu toate statele europene au acceptat în totalitate jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție.

Un alt aspect, care a apărut pe măsură ce au proliferat norme și instituții, inclusiv curți, este acela că judecătorii gasesc din ce în ce mai grea interpretarea și aplicarea dreptului internațional de o manieră consecventă. Dar judecătorii, atât de la nivelul național, cât și de la cel internațional, au răspuns acestei provocări printr-o consultare în creștere a deciziilor altor curți, creând astfel o interacțiune la mai multe niveluri și între mai multe sisteme. Aceste practici de comunicare deschisă, dialog și referire la deciziile instituțiilor similare contribuie, cel mai probabil, la prevenirea inconsecvențelor majore și a incertitudinii în aplicarea dreptului internațional.

3.2.3 *Aplicare adecvată*

Louis Henkin, un celebru expert în drept internațional, a scris: "Este probabil că aproape toate statele observă aproape toate principiile dreptului internațional și aproape toate obligațiile lor aproape tot timpul".

Deși încălcări ale dreptului internațional au loc și primesc, de obicei, o amplă publicitate și sunt intens dezbătute, ele sunt excepțiile care întăresc regula. Cei mai mulți observatori acceptă că dreptul internațional este în general respectat. Asigurarea aplicării nu pare, astfel, a fi o problemă majoră.

Totuși, situația este departe de a fi satisfăcătoare. Precum s-a observat mai devreme, nu există o agenție centrală de aplicare a legii care să dețină monopolul forței în societatea internațională. Este adevărat, există organisme care au autoritatea și puterea de a asigura, sau cel puțin de a încerca să asigure, respectarea dreptului internațional. Dar multe dintre aceste organisme pot fi ineficiente.

Cel mai proeminent dintre aceste organisme este Consiliul de Securitate al ONU, care, după cum bine se știe, are autoritatea să ia măsuri, dacă este necesar prin utilizarea forței, în cazul în care stabilește că pacea și securitatea internațională sunt amenințate sau trebuie restaurate.

Dar echidistanța sa este, adesea, pusă sub semnul întrebării, iar Consiliul a fost acuzat că aplică, uneori, standarde duble. Un motiv este că, în mod frecvent, Consiliul este împiedicat să acționeze de dreptul de veto a membrilor săi permanenți, cu rezultatul că încălcări ale dreptului internațional nu au fost sancționate. În unele cazuri, mem-

bri ai Consiliului, inclusiv membri permanenți, au încălcat ei înșiși Carta ONU.

Mai mult, în timp ce organisme cum ar fi Consiliul de Securitate al ONU au autoritatea de a aborda încălcări ale dreptului internațional care privesc interese generale ale societății internaționale, în particular pacea și securitatea, nu există aproape nici un mecanism pentru dispute între două state care se situează în afara domeniului Cartei ONU. De asemenea, reglementarea judiciară a diferențelor nu este disponibilă, de obicei, datorită naturii voluntare a jurisdicției Curții Internaționale de Justiție.

În consecință, în probleme mai degrabă "private", unica formă de asigurare a aplicării care este disponibilă pentru statele care se simt nedreptățite, este auto-asistența. Statele pot, de exemplu, să adopte măsuri legale de represalii, cunoscute drept măsuri de retorsiune, care includ impunerea de restricții economice și de deplasare, precum și ruperea relațiilor diplomatice. Pot lua, de asemenea, măsuri care, în sine, sunt ilegale, dar care sunt justificate de către un act anterior ilegal al celeilalte părți, cum ar fi blocadele.

Problema cu auto-asistența, totuși, este că eficacitatea sa este inegală, pentru simplul motiv că depinde de forța relativă a statelor. Este, totodată, nesatisfăcătoare, deoarece nu există o a treia parte independentă și neutră, care să decidă dacă obligațiile dreptului internațional au fost într-adevăr încălcate. Soluționarea disputelor nu ar trebui să țină de putere, ci de drept.

3.3 De ce este dreptul internațional indispensabil?

Se spune, adeseori, că dreptul internațional servește unor interese similare celor ale statului de drept la nivel național. Din acest punct de vedere, dreptul internațional promovează predictibilitatea și egalitatea în relațiile dintre state și alte subiecte de drept internațional și restricționează utilizarea arbitrară a puterii. Există, totuși, și alte motive pentru care este important ca statele, organizațiile și indivizii să respecte dreptul internațional.

În primul rând, dreptul internațional reprezintă, în mod tradițional, un set de norme și instituții care urmăresc crearea și menținerea păcii și securității în societatea statelor. În plus, una din ramurile sale, dreptul umanitar, vizează umanizarea desfășurării războiului, în cazul în care apar conflicte violente.

Este recunoscut, în general, că pacea și stabilitatea ar fi mai greu de obținut, dacă nu chiar imposibil, dacă nu ar exista dreptul internațional sau dacă acesta nu ar fi respectat. O societate internațională anarhică ar fi mult mai violentă decât o societate subordonată primatului legii. Este clar, de asemenea, că războiul este extrem de brutal, dacă dreptul umanitar nu este respectat.

Mai mult, dreptul internațional a urmărit tot mai mult obiectivul soluționării problemelor globale sau regionale. Criminalitatea internațională, terorismul internațional, piețele financiare disfuncționale și amenințările la adresa mediului (poluarea atmosferică și marină, încălzirea globală, specii amenințate cu dispariția, pericolul nuclear și cel generat de alte substanțe periculoase) sunt exemple clare. Probleme ca acestea nu pot fi soluționate sau atenuate de către state acționând solitar, ci reclamă cooperare și reglementări internaționale. Dreptul internațional aduce mai aproape soluția pentru problemele globale și regionale.

Dreptul internațional s-a preocupat, din ce în ce mai mult, și de drepturile omului în întreaga lume. Este adevărat că aceste drepturi au, aproape întotdeauna, un echivalent în dreptul național constituțional. Dar și dacă acesta este cazul, drepturile omului la nivel național sunt afirmate și stabilizate de către dreptul internațional în acest domeniu.

De asemenea, dreptul internațional, curțile internaționale ale drepturilor omului și alte mecanisme de monitorizare pot acționa ca o verificare suplimentară asupra sectorului executiv la nivel național, adăugându-se astfel sistemului de verificare/echilibrare de la nivel național. Detalierea acestor aspecte va apărea în secțiunea următoare. Pentru moment, este suficient să spunem că respectarea dreptului internațional este de o importanță esențială pentru întărirea protecției drepturilor omului la nivel național.

Aspectele menționate au un element comun: dreptul internațional servește, în cele din urmă, intereselor indivizilor.

4. INTERDEPENDENȚA DINTRE STATUL DE DREPT LA NIVEL NAȚIONAL ȘI DREPTUL INTERNAȚIONAL

4.1 *Conexiunea dintre cele două niveluri*

A fost observat faptul că statul de drept la nivel național și dreptul internațional au multe în comun. Primatul legii are aceeași semnificație la ambele niveluri: legea trebuie respectată. Ar trebui să aibă și aceleași caracteristici la ambele niveluri: că există un sistem judiciar independent și imparțial, că legile primesc o publicitate adecvată, sunt clare și accesibile și sunt aplicate tuturor în mod egal.

Dar este dreptul internațional practic conectat realmente cu statul de drept la nivel național? Poate beneficia dreptul internațional de pe urma statului de drept la nivel național? Poate fi statul de drept la nivel național întărit de dreptul internațional?

În trecut, această conexiune între nivelurile național și internațional nu a fost de la sine înțeleasă. În zilele noastre, totuși, dreptul național și internațional nu mai pot fi privite separat, cel puțin nu în ceea ce privește toate domeniile dreptului. Ele sunt interconectate tot mai mult.

Cel mai clar exemplu este dreptul constituțional, care, în ceea ce privește drepturile cetățenilor, se suprapune în mare măsură cu normele internaționale referitoare la drepturile omului. De exemplu, acum este greu de imaginat că o constituție nouă a unei țări este elaborată fără referințe clare și citate din instrumentele internaționale ale drepturilor omului. În unele cazuri, constituțiile afirmă că dreptul internațional este o parte a dreptului național.

Alte exemple ale creșterii acestei interconexiuni pot fi găsite în dreptul mediului și cel al investițiilor.

De fapt - și aceasta este foarte important de notat pentru politicienii care aparțin unui legislativ național - odată cu creșterea volumului de tratate din diferite domenii, libertatea de acțiune a legiuitorului național este permanent limitată. Astăzi, unul dintre cele mai importante elemente în legiferarea la nivel național este ca legiuitorul să evalueze dacă legea care urmează să fie adoptată este în conformitate cu tratatele la care statul este parte. Exemple și explicații pe acest subiect pot fi găsite în publicația UPI „Parlament și democrație în secolul al XXI-lea”, la care se face referire la finalul acestui ghid.

Acest aspect este important în special în domeniul drepturilor omului. Astfel, în procesul obligatoriu de constatare a conformității legislației propuse cu constituția țării, în paralel trebuie realizată o examinare similară cu privire la tratatele internaționale ale drepturilor omului.

Este important, totodată, ca parlamentele naționale să contribuie la monitorizarea și supravegherea implementării normelor internaționale ale drepturilor omului. Publicația UPI menționată mai sus conține referințe interesante despre modul în care este realizată această monitorizare în unele state, inclusiv în Africa și America de Sud. De un interes special este modul în care parlamentul brazilian implementează recomandări ale unui organism al unui tratat regional al drepturilor omului. Există, de asemenea, un număr de recomandări pentru parlamentari, care au fost elaborate în cadrul unui atelier internațional asupra instituțiilor și legislativelor în sfera drepturilor omului, care a avut loc la Abuja, în anul 2004, precum și o referință la așa-numitele Principii de la Paris, privind Statutul instituțiilor naționale ale drepturilor omului, adoptate prin Rezoluția 48/134 din 20 decembrie 1993 a Adunării Generale.

Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că toate elementele dreptului internațional sunt acoperite de dreptul național și reciproc. De exemplu, dacă un stat intervine în alt stat, în scop de auto-apărare, cele mai importante reguli juridice sunt în mod clar de găsit în Carta ONU și dreptul internațional cutumiar. Aceasta nu este o chestiune de drept național. Totodată, curtea care va avea, în principal, competența să rezolve cazul va fi Curtea Internațională de Justiție, și nu o curte locală dintr-o anumită țară. Dacă Curtea Internațională de Justiție are într-adevăr jurisdicție sau nu, într-un anumit caz, este o chestiune cu totul diferită, așa cum apare și din considerațiile anterioare.

În mod similar, dacă apare o dispută între proprietarul unui teren și autoritățile locale asupra dreptului primului de a obține un permis de construcție, dreptul național este aplicabil, iar curțile naționale, și nu cele internaționale vor putea revedea cazul.

Este o chestiune diferită faptul că, într-un astfel de caz, legislația aplicabilă se cere a fi conformă cu dreptul internațional. Dacă, de exemplu, așa cum s-a demonstrat în practică, se pretinde că o decizie a celei mai înalte curți naționale sau autorități competente ar încălca standardele stabilite, de exemplu, în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cazul ar putea fi adus în fața Curții Europene a Drepturilor Omului. Dacă acea curte consideră că a fost încălcată Convenția, aceasta poate însemna, în multe cazuri, că statul implicat ar trebui să amendeze legislația națională, cu scopul de a evita repetarea aceleiași încălcări.

De exemplu, într-un caz al Curții Europene a Drepturilor Omului a fost constatat faptul că Articolul 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului a fost încălcat, deoarece nu exista acces la o curte care să re-vadă deciziile unei agenții guvernamentale, care au afectat drepturile și obligațiile civile ale unei persoane. Într-un alt caz, Curtea a constatat că stocarea mostrelor ADN ale indivizilor care au fost arestați, dar achitați ulterior, sau pentru care s-a renunțat la acuzații, constituie o violare a dreptului la intimitate, conform Convenției. În ambele cazuri, a fost necesară adoptarea de măsuri legislative la nivel național.

Este, așadar, corect să se concluzioneze că această interconexiune, în creștere, dintre statul de drept și dreptul internațional le consolidează și le întărește reciproc într-o mare măsură.

4.2 De ce depinde statul de drept național de dreptul internațional

Dreptul internațional este, de multe ori, direct relevant pentru statul de drept la nivel național. După cum apare din prefață, acesta este, în modul cel mai evident, cazul normelor internaționale din sfera drepturilor omului. Acestea limitează puterea statului față de proprii cetățeni și rezidenți, prin garantarea libertăților, cum ar fi dreptul la liberă exprimare, adunare și credință (a se vedea, de exemplu, Articolele 6-12 ale Convenției Internaționale privind Drepturile Civile și Politice). Dreptul internațional în sfera drepturilor omului conține, de asemenea, și prevederi asupra unui sistem de justiție independent și imparțial la nivel național (a se vedea, de exemplu, Articolul 14 al aceleiași convenții).

Drepturile Omului

Aproape toate statele au semnat și ratificat aproape toate tratatele universale ale drepturilor omului. Astfel, de exemplu, există în prezent (august 2012), 160 de state părți la Convenția Internațională privind

Drepturile Economice, Sociale și Culturale ale Omului, și 167 de state părți la Convenția Internațională privind Drepturile Civile și Politice. Există, de asemenea, și tratate regionale ale drepturilor omului la care sunt parte multe state. O sarcină importantă pentru orice politician este de a afla la care tratate ale drepturilor omului este parte statul de care aparține.

În plus, multe drepturi ale omului au obținut statutul de drept internațional cutumiar. Este larg recunoscut că Declarația Universală a Drepturilor Omului a obținut statutul de drept internațional cutumiar. Aceasta înseamnă că statele sunt obligate să respecte drepturile fundamentale ale omului, chiar dacă nu au semnat și ratificat tratate relevante universale sau regionale. Normele internaționale referitoare la drepturile omului au, sau ar trebui să aibă, un efect determinant asupra dreptului național.

Superioritatea dreptului internațional

Dreptul internațional este superior celui național. Statele au obligația de a acționa în conformitate cu dreptul internațional și de a-și asuma responsabilitatea pentru încălcarea sa, fie că este comisă de către puterea legislativă, executivă sau judecătorească. Aceasta înseamnă că statele nu pot invoca dreptul național, în principiu nici măcar o constituție națională, ca apărare pentru încălcarea obligațiilor din dreptul internațional. Cu alte cuvinte, dreptul internațional nu poate fi evitat, și în niciun caz respins, de către dreptul național.

Dreptul internațional, în special cel al drepturilor omului, întărește și adâncește, așadar, statul de drept la nivel național. Dacă există lacune în sistemul juridic național cu privire la statul de drept, dreptul internațional ar putea fi invocat pentru a remedia situația.

Anumite limite

În realitate, în multe situații, imaginea este considerabil mai întunecată. Forța deplină a dreptului internațional al drepturilor omului poate fi limitată, la nivel național, pe diferite căi.

Prima problemă constă în emiterea de rezerve la tratate. În momentul în care statele sunt pe cale de a deveni parte la un tratat, ele pot face declarații în care să indice că doresc să excludă sau să modifice efectul legal asupra lor al anumitor dispoziții.

Există o amplă controversă asupra măsurii în care tratatele drepturilor omului pot fi subiectul rezervelor, în special tratatele drepturilor omului care au și statut de drept internațional cutumiar. Mulți susțin că rezervele sunt contrare obiectului și scopului tratatelor drepturilor omului. Pare clar, în principiu cel puțin, că nu este în interesul statului de drept la nivel național să formuleze rezerve asupra dreptului internațional al drepturilor omului.

Aplicarea la nivel național

A doua problemă vizează relația dintre dreptul internațional și cel național în cadrul statelor. După cum s-a menționat, nu există nici un dubiu că dreptul internațional este superior celui național și că statele au obligația de a susține și respecta dreptul internațional. Dar întrebarea este dacă aceasta îndreptățește, de exemplu, utilizarea de către cetățeni a dreptului internațional al drepturilor omului într-o curte națională, în disputa cu alți cetățeni sau cu statul. Există, în linii mari, trei moduri în care se poate răspunde la această întrebare.

Sistemul monist și cel dualist

În această discuție, este important să se facă deosebirea, în primul rând, între două sisteme diferite de abordare a dreptului tratatelor la nivel național: sistemul monist și sistemul dualist. Este important ca politicienii din legislativ să afle cărui sistem din cele două îi aparține statul din care fac parte.

În sistemul monist, în practică, cel mai important efect este că tratatele ratificate de stat devin obligatorii în dreptul național, în concordanță cu formularea lor exactă. Dacă, de exemplu, un stat încalcă dreptul la liberă exprimare al cetățenilor, așa cum este prevăzut de Convenția Internațională a Drepturilor Civile și Politice, atunci cetățeanul poate considera statul ca fiind responsabil pentru încălcarea acestui drept, în fața unui tribunal național. Aici, dreptul internațional al drepturilor omului este direct aplicabil. Are efect direct asupra ordinii juridice naționale. Este absorbit automat în sistemul juridic național. Dreptul internațional poate fi aplicat de tribunale, fără implementarea unei legislații specifice.

Într-un sistem dualist, obligațiile care derivă din tratate internaționale necesită transformarea sau încorporarea în dreptul național pentru obținerea aceluiași rezultat. În esență, aceasta înseamnă că un stat nu poate ratifica un tratat internațional fără revizuirea legislației naționale, cu scopul de a o aduce în conformitate cu obligațiile asumate în tratat.

Oricum, în ambele situații, obligațiile tratatului se aplică în relația cu alte state contractante. Aceasta înseamnă că statele parte la tratat sunt responsabile unele față de celelalte pentru încălcarea obligațiilor asumate. Astfel, dacă un stat încalcă, de pildă, dreptul la liberă exprimare al unui cetățean, care este garantat de Convenția Internațională a Drepturilor Civile și Politice, statul este responsabil pentru acea încălcare față de alte state-părți la acest tratat.

Dacă într-un sistem dualistic un stat parte la un tratat nu a transformat sau încorporat corespunzător obligațiile asumate prin tratat, un cetățean ale cărui drepturi au fost încălcate poate întâmpina dificultăți în a cere socoteală statului pentru încălcarea dreptului internațional, într-un tribunal național. Totuși, în funcție de subiectul în cauză, pot exista re-

medii cum ar fi recursul la organisme internaționale de monitorizare, în special la curți internaționale ale drepturilor omului.

Există, de asemenea, o a treia poziție, intermediară. Conform acestei teorii, dreptul internațional este privit ca parte a unui sistem distinct, dar poate fi aplicat intern, în anumite condiții, fără nici o legislație de implementare. Multe state au acceptat, în practică, această poziție.

Dreptul internațional nu dictează care dintre aceste metode să fie utilizată. Toate sunt, în principiu, satisfăcătoare. Dar este important să se realizeze care sunt principalele puncte forte și slabe ale fiecăreia.

Slăbiciunea majoră a sistemului dualist este că forța dreptului internațional în sistemele juridice naționale depinde de măsurile pe care le ia statul, în plus față de ratificarea tratatului. Nu numai că statul decide dacă și când transformă sau încorporează dreptul internațional în cel intern, ci decide, totodată, care este amploarea acestui demers.

Cu alte cuvinte, este posibil ca transformarea sau încorporarea dreptului internațional în cel național să nu survină deloc sau doar într-o anumită măsură sau foarte lent. Având în vedere că statul își vede adesea puterile limitate de către dreptul internațional, mai ales de către drepturile omului, nu este surprinzător faptul că susținătorii drepturilor omului susțin că sistemul monist sau poziția intermediară sunt preferabile dualismului.

Problema majoră a monismului sau a poziției intermediare, totuși, este că sporesc povara asupra curților naționale. Pentru a fi capabili de îndeplinirea adecvată a rolului de purtători de cuvânt ai dreptului internațional, judecătorii trebuie să fie bine informați despre dreptul internațional și foarte bine pregătiți în aplicarea dreptului internațional. O preocupare în plus este că judecătorii din diferite state interpretează și aplică dreptul internațional în moduri foarte diferite.

Aplicarea generală a argumentației din această secțiune

După cum reiese, în explicarea în această secțiune a motivului pentru care statul de drept național depinde de dreptul internațional accentul a căzut asupra drepturilor omului. Ar trebui, totuși, să fie clar că există multe alte domenii în care această argumentație este relevantă. De exemplu, ar putea fi menționat regimul internațional de protecție a proprietății intelectuale sau numeroasele tratate multilaterale încheiate sub auspiciile Organizației Mondiale a Comerțului, care cuprind nu doar comerț, ci și multe alte domenii. În acest context, ar putea fi menționat că Mecanismul OMC de Soluționare a Disputelor este un mecanism internațional care asigură un oarecare grad de constrângere.

4.3 De ce depinde dreptul internațional de statul de drept la nivel național

Reversul medaliei este că dreptul internațional beneficiază din statul de drept la nivel național. Într-adevăr, se pare că dreptul internațional depinde, într-o măsură semnificativă, de modul în care este implementată legea la nivel național.

Rolul guvernelor și legiuitorilor

Rolul guvernelor și legiuitorilor naționali nu poate fi supraestimat, din acest punct de vedere. În particular, este fundamental ca tratatele încheiate de către guvern și ratificate de către parlament în conformitate cu regulile constituționale naționale, sunt implementate corect la nivel național. Referințe pentru acestea au fost notate în secțiunile 4.1 și 4.2.

O chestiune foarte serioasă

În acest context ar trebui menționată o chestiune serioasă ce privește inter-conexiunea dintre dreptul internațional și cel național. În secțiunea 3.2.3 s-a făcut referire la faptul că, în anumite cazuri, membri ai Consiliului de Securitate, inclusiv membri permanenți, au încălcat Carta ONU.

Un exemplu trist este războiul împotriva Irakului din 2003. În situația respectivă, statele au declanșat războiul prin încălcarea dreptului internațional și a celui național. Liderii acelor state au crezut atunci că interesul lor național reclama utilizarea forței, contrar legii. Ei erau pregătiți să desconsidere statul de drept. Un alt exemplu este modul în care anumite măsuri anti-teroriste au încălcat standardele internaționale ale drepturilor omului.

Aceasta constituie o chestiune serioasă, care trebuie discutată în profunzime, datorită importanței pentru pacea și securitatea internațională în viitor. Este imposibilă, oricum, tratarea detaliată în acest scurt Ghid. Dar nu ar fi fost corect ca această problemă să nu fie menționată. Statul de drept trebuie să se aplice în mod absolut tuturor oamenilor, în orice moment. Este ușor de aplicat statul de drept unor oameni cu care ești de acord, dar dacă oamenii au idei și urmează practici cu care te afli în dezacord puternic, există pericolul ca unele persoane să susțină că statul de drept nu se aplică celor în cauză.

Este suficient să afirmăm că atitudinea statelor importante, în special membrii permanenți ai Consiliului de Securitate, va fi un factor determinant, dacă nu chiar factorul determinant, pentru menținerea păcii și securității internaționale în viitor. De o importanță specială este ca democrațiile occidentale să își asume rolul conducător aici. De fapt, performanța lor în acest domeniu trebuie să fie pur și simplu impecabilă. Din păcate nu acesta este cazul în lumea de astăzi.

Rolul curților naționale

Curțile naționale au o importanță esențială în implementarea dreptului internațional la nivel național. Acestea pot juca un rol vital de a asigura că statele, organizațiile, și indivizii își respectă obligațiile conform dreptului internațional. Într-un sens, viitorul dreptului internațional depinde foarte mult de curțile naționale.

Înutil de precizat că există limite ale contribuțiilor curților naționale. Ele nu sunt în măsură să aplice toate normele dreptului internațional tuturor tipurilor de dispute între toate subiectele de drept internațional. Dar există cazuri în care curțile naționale pot aduce o contribuție, de exemplu în situațiile în care curțile naționale își asumă jurisdicția asupra persoanelor din alte state considerate responsabile pentru încălcarea unor drepturi fundamentale ale omului.

Mai mult, chiar în cazuri în care curțile naționale au jurisdicția de a aplica norme de drept internațional, curțile internaționale vor fi, adesea, indispensabile ca instanțe de apel final, nu doar pentru că acestea pot asigura unitatea și coerența interpretării și aplicării dreptului internațional, dar și pentru că pot asigura o verificare suplimentară a calității deciziilor la nivel național.

De exemplu, chiar dacă toate curțile naționale ale statelor membre ale Consiliului Europei ar fi foarte active și conștiincioase în aplicarea Convenției Europene a Drepturilor Omului în cazurile relevante, Curtea Europeană a Drepturilor Omului va continua să fie indispensabilă ca arbitru final în interpretarea și aplicarea acestui tratat.

Cu toate acestea, există mult adevăr în ideea că sunt în mod special importante curțile naționale pentru viitorul dreptului internațional. Există multe cazuri în care curțile naționale pot avea un rol principal în a asigura că statele, organizațiile și indivizii se conformează obligațiilor care le revin conform dreptului internațional. Într-adevăr, există mai multe motive pentru care acestea par să fie bine plasate pentru a juca acest rol.

Ce pot face curțile naționale?

În primul rând, curțile naționale pot umple goluri în autoritatea curților internaționale și a altor mecanisme de soluționare a disputelor.

În al doilea rând, curțile naționale pot oferi o alternativă relativ rapidă și mai puțin costisitoare pentru mecanismele de soluționare a disputelor. Din moment ce statul de drept solicită ca procedurile curților să fie accesibile și ca soluționarea să nu fie întârziată în mod excesiv, acestea constituie un avantaj important.

În al treilea rând, statele ezită, deseori, să confere puteri curților și tribunalelor internaționale supunându-se jurisdicției acestora. Dreptul internațional impune limite puterilor statului, iar statele, în general,

nu doresc să autorizeze curți supranaționale să determine amploarea exactă a acestor limitări. Curțile naționale sunt considerate, de multe ori, ca fiind mai potrivite. Având în vedere că o acceptare mai largă poate duce la o respectare în mai mare măsură a deciziilor, aceasta este importantă pentru statul de drept.

În al patrulea rând, curțile naționale sunt într-o poziție mai bună, de obicei, pentru a adapta dreptul internațional la circumstanțele locale, decât curțile și instituțiile îndepărtate. Ele cunosc mai bine valorile și normele juridice locale și au mai multă experiență în utilizarea lor. Având în vedere că multe dintre normele internaționale, mai ales în aria drepturilor omului, permit un anumit grad de sensibilitate la normele și valorile juridice locale, așa-numita marjă de apreciere, adjudecarea la nivel național prezintă un avantaj important. Deciziile curților naționale sunt, probabil, mai ușor de acceptat de către state și cetățeni, fiind astfel mai ușor de respectat.

În al cincilea rând, curțile naționale sunt necesare pentru a proteja curțile internaționale și tribunalele împotriva supraaglomerării. Într-adevăr, acesta este unul din motivele cerințelor din convențiile regionale ale drepturilor omului ca remediile naționale să fie epuizate înainte ca organele stabilite de convenții să fie competente să revadă un caz.

Principiul complementarității

Acesta este, de asemenea, unul din motivele din spatele principii complementariității stabilit de Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale. Acest principiu semnifică faptul că statele însele au jurisdicție asupra delictelor internaționale, atâta timp cât au fost îndeplinite condițiile competenței judiciare.

Dacă statul de drept la nivel național ar depinde în totalitate de curțile și tribunalele internaționale, aceste instituții nu ar fi capabile să gestioneze numărul de cazuri, justiția fiind în consecință întârziată excesiv și deci refuzată.

Se subînțelege, oricum, că, în cazul în care curțile naționale trebuie să joace rolul menționat mai sus, acestea se cer a fi de cea mai înaltă calitate. Trebuie să satisfacă cerințele statului de drept la nivel național, prezentate anterior, mai ales independență și imparțialitate. În cazul în care curțile naționale sunt considerate corupte de către cetățeni, acestea nu vor contribui pozitiv la viitorul dreptului internațional.

Cu alte cuvinte, mobilizarea pentru îmbunătățirea calității curților naționale nu este doar în interesul statului de drept la nivel național, dar și al dreptului internațional.

5 REFERINȚE DE CONTINUARE A LECTURII

Referințele de continuare a lecturii apar sub următoarele link-uri pe site-ul Institutului Raoul Wallenberg pentru Drepturile Omului și Dreptului Umanitar și cel al Institutului de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului:

Institutul Raoul Wallenberg pentru
Drepturile Omului și Drept Umanitar:

<http://www.rwi.lu.se/>

Institutul de la Haga pentru Internaționalizarea Dreptului:

<http://www.hiil.org/>

Website-ul Uniunii Inter-Parlamentare:

<http://www.ipu.org/english/home.htm>

Website-ul Proiectul Mondial de Justiție (World Justice Project - WJP):

<http://worldjusticeproject.org/>

O referință specială merită publicațiile următoare:

Comunicatul Final al celei de-a 26-a Sesiuni Plenare Anuale a Consiliului
de Inter-acțiune al Foștilor Șefi de stat și Guvern

<http://www.interactioncouncil.org/final-communiqu-29>

Drepturile Omului: Manual pentru parlamentari. Publicat în colaborare
de UIP și Biroul Comisarului pentru Drepturile Omului al ONU, 2005

http://www.ipu.org/PDF/publications/hr_guide_en.pdf

Parlament și Democrație în Secolul al XXI-lea: Un ghid de bune practici.
Publicat de UIP, 2006

http://www.ipu.org/PDF/publications/democracy_en.pdf

Controlul parlamentar al sectorului de securitate. Publicat în colaborare
de UIP și Centrul de la Geneva pentru Controlul Democratic al Forțelor
Armate, 2003

<http://www.ipu.org/PDF/publications/decaf-e.pdf>

Drepturile omului și parlamentele. Manual pentru parlamentari și per-
sonalul acestora. Consorțiul Westminster, International Bar Association
și UKaid, 2011

http://www.ibanet.org/Human_Rights_Institute/About_the_HRI/HRI_Activities/Parliamentary_Strengthening.aspx

Principii referitoare la statutul instituțiilor naționale – Principiile de la Paris

<http://www2.ohchr.org/english/law/parisprinciples.htm>

Indexul statului de drept stabilit sub auspiciile Proiectului Mondial pentru Justiție

<http://www.worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>